

TEOLOŠKI PLURALIZAM I EKUMENIZAM NAKON *DOMINUS IESUS*

Tomo VUKŠIĆ, Sarajevo

Sažetak

Kongregacija za nauk vjere objavila je u jubilarnoj godini Izjavu o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve, poznatiju kao *Dominus Iesus*, koja nosi nadnevak od 6. kolovoza 2000. Potpisao ju je kardinal Joseph Ratzinger a papa Ivan Pavao II. prethodno »sa sigurnim znanjem i svojim apostolskim autoritetom ratificirao i potvrdio [...], te odredio da se ona objavi«.

Ova je Izjava, čim se pojavila, izazvala brojne reakcije po svijetu: katolika, kršćana nekatolika i službenih predstavnika njihovih zajednica (anglikanaca, protestanata, pravoslavaca, starokatolika), ali i nekih nekršćana. I vrlo studioznih i manje ozbiljnih. Jedni su sadržaj Izjave prihvatili kao znak kontinuiteta katoličkoga nauka. Čak i neki protestantski teolozi (Heinz Rügger, Švicarska) u tome su bili vrlo realistični. No, s druge strane, neki od komentara, posebice predstavnika protestantskih zajednica i teologa (npr. Eberhard Jüngel, Njemačka), bili su negativni: često vrlo burni, ponekad pretjerano emotivni i novinski površni. Reagirali su i protestanti u Republici Hrvatskoj koji su za Izjavu rekli da je »hladan tuš« na mnoga ekumenska nastojanja nakon Drugoga vatikanskog koncila i pozvali Katoličku crkvu u Hrvatskoj da se distancira od nje dok su je neki u srpskom pravoslavlju nazvali izrazom rimocentričnog ekumenizma koji se uvijek svodio na uniju a hrvatski katolički teolozi su je, bez većih primjedaba, pozitivno primili.

Izjava se najvećim dijelom na *teološkoj razini* bavi religijskim pluralizmom a manje ekumenizmom. No, polemiku je ponajviše izazvao upravo ovaj manji dio: IV. poglavlje Izjave (br. 16 i 17) koje nosi naslov »Jedincatost i jedinstvo Crkve«. Naime, lavinu napada pokrenuo je ponovljeni nauk Drugoga vatikanskog sabora (*Lumen gentium*, 8) prema kojemu je Katolička Crkva, »kojom upravljaju nasljednik sv. Petra i biskupi sjedinjeni s njime«, subzistencija Crkve koju je Krist osnovao, dok se u drugim Crkvama i zajednicama, iako imaju nedostataka, nalaze brojni elementi posvećenja i istine. U skladu s tim naukom, rečeno je također da »crkvene zajednice koje nisu sačuvala valjani episkopat te izvornu i cjelovitu bit euharistijskog otajstva, nisu Crkve u pravom smislu« za razliku od pravih Crkava s valjanim biskupstvom i euharistijom (br. 17).

Predosjetivši takav razvitak događaja, papa Ivan Pavao II. je već 1. listopada 2000. izravno stao u njezinu obranu kazavši da mu je »ova Izjava na srcu«. Potvrđujući mogućnost spasenja nekršćana, zajedno s Izjavom Papa podsjeća da Bog daruje milost spasenja njemu poznatim putovima, a glede nekatoličkih kršćana i budućnosti dijaloga s njima veli ovako: »Dokument

osvjetljuje bitne kršćanske sadržaje koji ne priječe dijalog, nego otkrivaju njegove osnove, jer bi se dijalog bez temelja izrodio u praznu rječitost. (...) Ako Dokument, s Drugim vatikanskim saborom, tvrdi da se 'jedina Kristova Crkva nalazi u Katoličkoj Crkvi', ne namjerava time izraziti manje uvažavanja za druge Crkve i crkvene zajednice«, koje su, iako od nje odijeljene, s dragocjenim spasenjskim sastojnicama. A u nadi da će, nakon tolikih pogrešnih tumačenja, Izjava moći napokon izvršiti svoju ulogu razbistravanja i istodobno otvaranja, podsjeća da Dokument još jednom izražava istu ekumensku muku koja je u osnovi njegove enciklike *Ut unum sint*.

I napokon, uz istinu da je *modus loquendi* ponegdje mogao biti i drukčiji, sve je prisutnije uvjerenje da su Izjava i Papa željeli upozoriti također: Ekumenizam je posao za teološke realiste.

Ključne riječi: Dominus Iesus, teološki pluralizam, religijski pluralizam, ekumenizam.

Kongregacija za nauk vjere objavila je u jubilarnoj godini Izjavu o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve, poznatiju kao *Dominus Iesus*, koja nosi nadnevak od 6. kolovoza 2000.¹ Potpisao ju je kardinal Joseph Ratzinger a papa Ivan Pavao II. ju je prethodno, na audijenciji kardinalu Ratzingeru 16. lipnja iste godine, »sa sigurnim znanjem i svojim apostolskim autoritetom ratificirao i potvrdio [...], te odredio da se ona objavi.«²

Ovaj članak, koji se bavi pitanjem i mjestom teološkoga pluralizma i ekumenizma poslije *Dominus Iesus*, podijeljen je u četiri cjeline. Najprije je govor o pojavi same Izjave i brojnim reakcijama na nju. U drugom dijelu raspravlja se o uzrocima, nakanama i sadržaju Izjave. Sljedeća je tema pluralizam u kontekstu spasenjske vrijednosti drugih kršćanskih zajednica. A četvrti dio bavi se razlikama u formulacijama Izjave u odnosu na Sabor te perspektivama ekumenskoga dijaloga nakon Izjave *Dominus Iesus*.

1. Pojava Izjave *Dominus Iesus* i reakcije na nju

Ova je Izjava, koja je predstavljena javnosti u Rimu 5. rujna 2000.³ i tiskana sutradan u vatikanskom dnevniku *L'Osservatore Romano*, čim se pojavila, iza-

¹ Usp. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Dominus Iesus. Declaratio de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica*, u *Acta Apostolicae Sedis* (dalje: *AAS*) 10/2000., str. 742-765. – Latinski izvornik tiskan je najprije u vatikanskom dnevniku *L'Osservatore Romano* od 6. rujna 2000., str. 6-8, a talijanski prijevod kao poseban dodatak istom broju *L'Osservatore Romano*, str. I-VII, otkuda ga je 1. listopada 2000. preuzeo *Il Regno documenti* (Bologna) 17/2000., str. 529-536. – Vrlo brzo pojavili su se prijevodi također na druge jezike a među njima i na hrvatski: *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve*, KS, Dokumenti – 125, Zagreb 2000.

² Usp. *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti...*, str. 50.

³ Usp. Isus Krist jedini i sveopći spasitelj ljudi, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 36/2000., str. 17.

zvala brojne reakcije na raznim stranama po svijetu: kako samih katolika, tako i kršćana nekatolika, ali i nekih nekršćana pa se te jeseni pojavilo mnogo napisa o *Dominus Iesus*. I vrlo studioznih i manje ozbiljnih. Neki su sadržaj Izjave, naravno, odobraval i podržavali. No, s druge strane, neki od komentara bili su negativni: jedni vrlo burni, ponekad pretjerano emotivni i često novinski površni, dok su neki, međutim, bili vrlo ozbiljni.

1.1. Dva zbornika reakcija predstavnika različitih vjerskih zajednica

Ovdje bih posebice istaknuo dvije knjige koje su nastale kao zbornici što sadrže podulje komentare teologa i dostojanstvenika različitih vjerskih zajednica te istaknutih komentatora.

Jedna se pojavila 2002. godine u New Yorku i, osim same Izjave, sadrži tekstove 19 različitih autora: katolika, anglikanaca, baptista, episkopalijanaca, muslimana, židova i pravoslavaca kojima su se postavili u odnosu na Izjavu *Dominus Iesus*.⁴ Neki među njima su vrlo visoki predstavnici svojih Crkava i zajednica kao npr. papa Ivan Pavao II.,⁵ anglikanski nadbiskup Canterburya George Carey,⁶ predsjednik Biskupske konferencije SAD-a Joseph Fiorenza,⁷ generalni tajnik Svjetskoga luteranskoga saveza Ishmael Noko⁸ te nadbiskup Ukrajinske pravoslavne autokefalne Crkve iz Cleveland-a Michael Champion⁹ itd. U tekstovima katoličkih autora u ovoj knjizi, koji ne izbjegavaju ni kritičke primjedbe, ipak dominiraju pozitivne ocjene Izjave, dok nekatolički autori uglavnom naglašavaju poteškoće koje *Dominus Iesus*, prema njihovu mišljenju, unosi u ekumenski pokret¹⁰ te u odnose sa židovstvom¹¹ i islamom.¹²

Druga knjiga je nastala 2001. godine u Njemačkoj i sastoji se od 35 tekstova čiji su autori katolički i evangelički biskupi, teolozi i kulturni djelatnici pisane

⁴ Usp. Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non. Encountering »Dominus Iesus«*, Orbis Books, New York 2002.

⁵ Usp. Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 34.

⁶ Usp. Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 27.

⁷ Usp. Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 28-29. – Ista izjava objavljena je i u talijanskom prijevodu s naslovom: Dichiarazione di mons. Fiorenza, u *Il Regno documenti* (Bologna) 17/2000., str. 542.

⁸ Usp. Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 30-31.

⁹ Usp. Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 35-38.

¹⁰ Usp. Mark HEIM, A Protestant Reflection on Ecumenism and Interfaith Issues, u Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 68-79.

¹¹ Usp. Ruth LANGER, A Jewish Response, u Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 124-133.

¹² Usp. Qamar-ul HUDA, Challenges to Muslim-Christian Relations, u Stephen J. POPE–Charles HEFLING (Editors), *Sic et Non ...*, str. 150-156.

riječi od kojih su svi, osim jednoga Irca, s njemačkoga govornoga područja.¹³ Neki prilozi su bili prethodno objavljeni na drugim stranama dok su drugi pisani upravo za ovaj zbornik. A nakon pozornoga čitanja tekstova prikupljenih u ovoj knjizi, valja reći da je protestantska »deutschsprachige Theologie« vrlo polemična prema *Dominus Iesus* a ni neki katolički autori ne zaostaju previše za njima. Ima priloga koji se doimlju čak uvredljivi.¹⁴ Isto bi se moglo reći i za sekularni tisak toga govornoga područja. Vrlo često, u ime pluralizma i tolerancije koje zastupaju, i nedostatak kojih zamjeraju Izjavi, postaju toliko netolerantni da čak dovode u pitanje pravo Kongregacije da kaže ono što ima reći te se tako pretvaraju u vlastitu suprotnost. No, nisu rijetki ugledni njemački katolički teolozi koji su, uz iznošenje vlastitih primjedaba, izrazili pozitivno mišljenje. Ali, osim nekoliko onih koje priređivači ove knjige nisu mogli zaobići kao što su npr. kardinal Karl Lehmann i Peter Neuner,¹⁵ za mišljenje drugih nije bilo mjesta.

Posebice treba primijetiti da su izostala mišljenja teologa i službenih predstavnika Crkve iz drugih naroda¹⁶ što upućuje na zaključak o vrlo ciljanom selektivnom pristupu priređivača ove knjige.

1.2. Mišljenje protestantskoga teologa Heinza Rüeeggera

Nedovoljno objektivan kriterij priređivača spomenute njemačke knjige razlog je što ovdje izdvojeno ističem izrazito pozitivno mišljenje jednoga protestantskog teologa s njemačkoga govornoga područja o *Dominus Iesus*. Radi se o članku Heinza Rüeeggera iz Švicarske, dugogodišnjega ekumenskog radnika i

¹³ Usp. Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«. *Anstößige Wahrheit oder anstößige Kirche? Dokumente, Hintergründe, Standpunkte und Folgerungen*, LIT VERLAG, Münster-Hamburg-London 2001.

¹⁴ Usp. npr., Hans KÜNG, *Dominus Iesus?*, u Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«..., str. 253-255; Hans-Martin BARTH, *Domine Iesu!*, *ondje*, str. 256-259; Jochen HILBERATH-Robert LEICHT, *Wer ist die wahre Kirche? Ein neues Vatikanpapier sprengt die Ökumene*, u *ondje*, str. 286-302; Theodor SCHNEIDER, *Ökumenischer Amoklauf Kardinal Ratzingers?*, u *ondje*, str. 274-279.

¹⁵ Usp. npr. Karl LEHMANN, *Wem gehört Jesus, Bischof Lehmann*, u Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«..., str. 46-53; Peter NEUNER, *Kirchen und kirchliche Gemeinschaften*, *ondje*, str. 196-211. – U knjizi je donesen tekst razgovora s kardinalom Lehmannom koji je *Welt am Sonntag* (Berlin) 10. rujna 2000. (str. 28-32) prethodno objavio ali ne i njegovo službeno stanovište koje je potpisao kao predsjednik Njemačke biskupske konferencije istoga dana kad je Izjava objavljena (5. rujna). Usp. »Dichiarazione di mons. Lehmann«, u *Il Regno documenti* (Bologna) 17/2000., str. 540.

¹⁶ Npr. mišljenje predsjednika Doktrinalne komisije Francuske biskupske konferencije nadbiskupa Bordeauxa kardinala Pierra EYTA, »Introduzione alla *Dominus Iesus*«, u *Il Regno documenti* (Bologna) 17/2000., str. 539, 541-543.

člana središnjega odbora Ekumenskoga vijeća Crkava¹⁷ koji također nije našao mjesta u ovoj knjizi.

Heinz Rüeegger smatra da se opće protivljenje koje je iskazano prema *Dominus Iesus* posebice u Švicarskoj temelji na četiri osnovna razloga: 1) U Švicarskoj postoji vrlo široko raširen protu-rimski osjećaj u nekatoličkim i svjetovnim krugovima, ali i među švicarskim katolicima. Stoga sve što dolazi iz Rima, a naročito od Kongregacije za nauk vjere, biva dočekano sa skepsom; 2) Mnogi švicarski ekumenski radnici su stvorili svoju sliku o Katoličkoj Crkvi na osnovu svoga iskustva s katoličkim klericima i laicima u Švicarskoj a da nisu svjesni koliko je ta življena istina daleko od onoga što crkveno učiteljstvo smatra crkvenim; 3) Svako afirmativno traženje teološke istine sa strane neke Crkve danas općenito biva viđeno kao nemoderno, arogantno i netolerantno. Stoga se to odmah povezuje s pogreškama iz prošlosti te se Crkvi predbacuju križarski ratovi, inkvizicija, progoni Židova i misionarski kolonijalizam. Osim toga, današnji postmoderni mentalitet nije kompatibilan s jednom apsolutnom dogmom jer sve vidi kao relativno i u konačnici kao neobvezujuće. Zato je dokument poput *Dominus Iesus* morao izazvati zabrinute prosvjede i nerazumijevajuća klimanja glavom; i 4) vrijeme pojave ovoga dokumenta nije bilo najsretnije. Naime, u vrijeme jubilejskih proslava te traženja i davanja oprosta dogodilo se i proglašenje blaženim pape Pija IX. što je, prije svega u nekatoličkim krugovima, shvaćeno kao znak jačanja konzervativno-reakcionarnoga protuekumenskoga kursa. Stoga su neki novu Izjavu vrlo lako mogli protumačiti kao potvrdu takvih mišljenja.¹⁸

Sa svoje pak strane, Rüeegger smatra da Izjava ne donosi nikakvu promjenu dosada važećih stavova učiteljstva Rimokatoličke Crkve: ni u smislu eklezijalnoga samorazumijevanja niti u pogledu posljedica koje bi iz njega proizlazile u odnosima prema drugim partnerima u unutarkršćanskim ekumenskim i međureligijskim razgovorima. Onaj tko se imalo bavio dokumentima katoličkoga crkvenoga učiteljstva u posljednjih desetak godina, piše on, lako će uočiti da je ovaj dokument zapravo samo njihov sažetak. Zato *Dominus Iesus* u sadržajnom smislu ne predstavlja ni nazadak ni napredak u ekumenizmu. Prema njegovu mišljenju, bilo je potrebno podsjetiti na neke elementarne temelje nauka koje neki očito rado previđaju. Smatra također da je za protestante vrlo važno ako mogu svoje ekumenske partnere jasno pozicionirati. A u tome smislu, veli Rüeegger, *Dominus Iesus* je vrlo koristan jer jasno kazuje što Katolička Crkva misli o protestantima koje ne smatra Crkvama nego samo crkvenim zajednicama zato što nisu

¹⁷ Heinz RÜEGGER je svoj osvrt na *Dominus Iesus* objavio u *Schweizerische Kirchenzeitung* (Luzern) 38/2000. s naslovom: »*Dominus Iesus*« aus protestantisch ökumenischer Sicht, a ovdje je preuzet s Interneta: www.kath.ch/skz/skz-2000/kommentar/kom38.htm.

¹⁸ www.kath.ch/skz/skz-2000/kommentar/kom38.htm, str. 1-2.

sačuvali valjano biskupstvo i euharistiju te dodaje: »Kao reformirani teolog ja u onome što se odnosi na moju Crkvu shvaćam naravno posvema drukčije. Ali usprkos tomu smatram korisnim što je ovdje jasno rečeno; tada znam na čemu sam kao dijaloški partner Rimokatoličke Crkve.«¹⁹ On poštuje katolike koji su privrženi izloženim stavovima crkvenoga učiteljstva ali se, kao protestant, naravno raduje zbog onih katolika koji se otvoreno i jasno distanciraju od pozicija njihove Crkve i protestante smatraju pravom Crkvom. I sve to nije mu zapreka da uoči kako Izjava na brojnim mjestima pozitivno govori o Božjem djelovanju u nekatoličkim kršćanskim zajednicama kao i u nekršćanskim religijama. Ali, smatra on, ne može se Katoličku Crkvu, zato što smatra da se svi, koji nisu članovi Katoličke Crkve, a prije svih nekršćanski vjernici, nalaze u deficitarnoj situaciji u odnosu na katolike, smatrati netolerantnom kao što se takvima ne može smatrati npr. muslimane i židove samo zato što ne vjeruju u Kristovo božanstvo ili budiste zato što ne prihvaćaju kršćanskoga osobnoga Boga.

1.3. Pojedinačna mišljenja predstavnika nekatoličkih Crkava i zajednica

Što se tiče pak službenih reagiranja predstavnika pojedinih nekatoličkih Crkava i crkvenih zajednica, treba reći da ni ona nisu izostala. Među prvima, samo jedan dan poslije predstavljanja Izjave javnosti, tj. već 6. rujna, reagirao je predsjednik Vijeća Evangeličke crkve u Njemačkoj Manfred Kock koji je Izjavu nazvao nenadanim udarcem ekumenizmu prije svega zato što taj dokument, prema njegovu mišljenju, predstavlja tradicionalno poimanje Katoličke crkve o sebi samoj koje nije prihvatljivo za druge.²⁰

Istoga dana oglasio se i anglikanski primas i nadbiskup Canterburya George Carey koji se požalio na to da Katolička crkva ne priznaje puni crkveni karakter Anglikanskoj zajednici te da za Crkvu u Engleskoj i Anglikansku zajednicu u svijetu nije prihvatljivo tvrditi da su njihovo ređenje i euharistija i na koji način deficitarni te ponovio da ta zajednica o sebi vjeruje da je dio jedne, svete, katoličke i apostolske Kristove Crkve.²¹

Također istoga dana oglasilo se i Svjetsko vijeće Crkava podsjećanjem kako su se svojevremeno sve Crkve okoristile ulaskom Katoličke crkve u ekumenski pokret poslije Drugoga vatikanskoga sabora te, u obliku opreznoga upozorenja,

¹⁹ www.kath.ch/skz/skz-2000/kommentar/kom38.htm, str. 2.

²⁰ Usp. Kritičke reakcije na vatikanski dokument »Dominus Iesus«, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 36/2000., str. 17. – Samo dva dana kasnije, 8. rujna, javio se Manfred KOCK autorskim tekstom sličnoga sadržaja kojim je oštro kritizirao *Dominus Iesus*. Usp. Für Zweifel kein Raum, u: *Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt* (Hamburg) 36/2000., str. 24.

²¹ Usp. Kritičke reakcije na vatikanski dokument »Dominus Iesus«, str. 17.

dodaje da bi bilo tragično ako bi zajedničko svjedočanstvo bilo zatamnjeno raznim raspravama među Crkvama o bilo čijem statusu ili autoritetu.²²

Narednih dana oglasili su se i mnogi drugi. Predsjednik Francuske protestantske federacije pastor Arnold de Clermont izrazio se ovako: »Ježim se čitanja takvog teksta danas – posebice s obzirom na jubilejsku godinu kada se svi kršćani sjećaju Kristova rođenja.«²³ On misli da se Katolička crkva ovim dokumentom vratila u prošlost kad je smatrala da jedino ona posjeduje istinu ali je izrazio želju da će ekumenski duh u reformiranim crkvenim zajednicama, usprkos ovoj Izjavi, nastaviti postojati.

Biskup Starokatoličke crkve u Njemačkoj Joachim Vobbe izjavio je da *Dominus Iesus* predstavlja zapreku ekumenizmu te da je Izjava pokopala građeni partnerski odnos s Katoličkom crkvom budući da Vatikan teži samo za jednim ekumenizmom kako bi ostale Crkve podredio papinskoj vlasti.²⁴

Predsjednik Švicarskoga evangeličkoga saveza Crkava Thomas Wipf je sa žaljenjem primijetio da je Vatikan ovom Izjavom još jednom progovorio o onome što razdvaja umjesto o onome što povezuje različite kršćane u njihovu vjervanju. Smatrao je da je prevladana tvrdnja kako Kristova Crkva u svojoj cjelovitosti nastavlja postojati samo u Katoličkoj Crkvi. No, iako se radi o katoličkoj Izjavi usmjerenoj prema unutra, ispostavilo se da rečena teologija ipak nije stvar prošlosti, te stoga naglašava da protestantima nitko drugi ne može zanjekati pravo na istinsku crkvenost.²⁵

Evangeličko-luteranski biskup za pokrajinu Hannover Margot Käßmann izjavila je da ne određuje vatikanska Kongregacija za Nauk vjere tko je Crkva već Biblija. Uvjerena da ne treba gubiti nadu u ekumensku budućnost, kazala je: »Mi ne dopuštamo da nam našu crkvenu opstojnost određuje Katolička Crkva u Rimu, dok mi u Njemačkoj činimo odlučne korake jedni prema drugima.«²⁶

Predsjednik židovske općine u Italiji Amos Luzzatto misli da *Dominus Iesus* predstavlja opasnost za židovsko-kršćanski dijalog jer, prema njegovu mišljenju, izgleda kao da neki crkveni ljudi žele stvoriti takve uvjete kako Židovi ne bi mogli sudjelovati u dijalogu. Za njegovu zajednicu nije problematična Isusova povijesna opstojnost već je problem u njegovu božanstvu i tvrdnji da je Isusova pojava odlučujuća za sve ljude. Smatra također da su neki vatikanski krugovi vjero-

²² Usp. I dalje reakcije na »Dominus Iesus«, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 37/2000., str. 14.

²³ I dalje reakcije na »Dominus Iesus«, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 37/2000., str. 14.

²⁴ Usp. I dalje reakcije na »Dominus Iesus«, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 37/2000., str. 14.

²⁵ Usp. Nastavljaju se reakcije na vatikansku deklaraciju, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 37/2000., str. 15.

²⁶ Usp. I dalje reakcije na »Dominus Iesus«, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 37/2000., str. 15.

jatno mišljenja da je Papa prije toga, za vrijeme posjeta Izraelu, bio otišao malo predaleko, pa bi ova Izjava bila dijelom uvjetovana i time.²⁷

Među posljednjima, tek pred Božić 2000., oglasio se i carigradski patrijarh Bartolomej. Kazao je da *Dominus Iesus* izaziva zabrinutost. Smatra da Izjava neće unaprijediti ekumenske odnose dviju Crkava jer Rimaska Crkva pretendira na apsolutno vladanje. Umjesto toga, potreban je dijalog ljubavi koji nikako ne znači zapostavljanje problema. No, probleme je stvorila zapadna Crkva u drugom tisućljeću koji se ne mogu na brzinu otkloniti pa je stoga potrebno strpljenje. Prepreka dijalogu između dviju Crkava su unijatsko pitanje i prozelitizam koji provodi Katolička crkva. Stoga on od pape očekuje jasnu riječ o tome ili da se unijati vrate svojoj Crkvi od koje su nekada otpali jer, ako se ovo pitanje uskoro ne riješi, to će značiti nazadovanje u ekumenizmu umjesto da se radi kako bi se odstojanje između dviju Crkava smanjilo.²⁸

Reakcije nekih drugih nekatoličkih kršćanskih zajednica već su spomenute u prikazima dviju predstavljenih knjiga koje su sastavljene upravo od raznih razmišljanja koje je izazvala Izjava *Dominus Iesus* pa zainteresirane čitatelje upućujemo tamo.

K tome, popis kraćih reagiranja ili običnih novinskih članaka, nastalih po svijetu nakon pojave ove Izjave, zaista je »beskrajan« a kao ilustrativan primjer neka posluže dva podatka. Prvi, da spomenuta njemačka knjiga u svome dodatku donosi nepotpunu bibliografiju takvih tekstova koja sadrži 155 naslova, ponajviše na njemačkom jeziku, koji su se pojavili samo do 30. studenoga 2000., tj. za manje od dva mjeseca nakon tiskanja izjave *Dominus Iesus* u *L'Osservatore Romano* 6. rujna 2000.²⁹ I drugi, da se na web stranici Google na Internetu na poziv pojma *Dominus Iesus* na početku siječnja 2003. pojavljuje čak 38.100 stranica studija, reakcija i komentara.³⁰

1.4. Nekatolici u našem okruženju i *Dominus Iesus*

Od kršćanskih nekatoličkih reakcija u našem bližem okruženju, ne tvrdeći da ih možda nije bilo i više, pripravljujući ovo predavanje, registrirana je samo

²⁷ Usp. I dalje reakcije na »*Dominus Iesus*«, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 37/2000., str. 14-15.

²⁸ U rubrici »Kroz hrišćanski svet«, koju uređuje Živica TUCIĆ, u prepričanom obliku objavljena je reakcija carigradskoga ekumenskoga patrijarha Bartolomeja: usp. Carigradska patrijaršija: »*Dominus Iesus*«, u *Pravoslavje* (Beograd) od 15. prosinca 2000., str. 11.

²⁹ Usp. Matthias MÜHL–Jan Heiner TÜCK, Stellungnahmen zu 'Dominus Iesus'. Ein erster bibliographischer Überblick, u Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«..., str. 336-345.

³⁰ Usp. www.google.com – Provjera je obavljena 10. siječnja 2003. pozivom na pojmove *Dominus Iesus* i *Dominus Jesus*.

po jedna protestantska i pravoslavna. Stoga se čini prikladnim spomenuti ih obje.

Naime, s redovite sjednice Predsjedništva Protestantsko-evanđeoskoga vijeća u Republici Hrvatskoj, održane u Zagrebu 15. rujna 2000., izdano je priopćenje za javnost. A s obzirom na važnost organa čije stavove ovo priopćenje prenosi te da ga je potpisao glavni tajnik Vijeća prof. Mladen Jovanović, može ga se smatrati nekom vrstom službenoga mišljenja Protestantsko-evanđeoskoga vijeća. Iz njega se saznalo da je Predsjedništvo na svojoj sjednici raspravljalo i o *Dominus Iesus* čijom je pojavom bilo iznenađeno. Potom se dodaje: »Crkve reformacijske baštine smatraju da je ovaj dokument 'hladan tuš' na mnoga ekumenska nastojanja nakon II. vatikanskog koncila. Crkve reformacije pozdravljaju naslov ovoga dokumenta, vjerujući da je Isus Krist zaista jedini Gospodin i da je jedini posrednik između Boga i čovjeka. Crkve reformacijske baštine uvijek su polazile od biblijskih postavki da je glava Crkve samo Krist. No, tvrdnja potpisnika toga vatikanskog dokumenta, kardinala Ratzingera, da su sve druge Crkve osim Rimokatoličke nepotpune, uvredljiva je, i u najmanju ruku, sektaška.« Potom je ovo Vijeće pozvalo Katoličku Crkvu u Hrvatskoj da se ogradi od toga dokumenta »kako bi zajednički i strpljivo nastavili graditi dijalog između kršćana različitih kršćanskih Crkava«. ³¹

S druge strane, nije poznato da postoji izneseno stanovište sa strane srpskoga pravoslavlja kojemu bi se moglo pridavati značajku službenoga. No, jedan dio studije, objavljene već 2000. god. u zborniku hercegovačke pravoslavne biskupije, ³² može ući u kategoriju ozbiljnih razmišljanja nad pojavom *Dominus Iesus*. Osim tri primjedbe na nedosljednost hrvatskoga prijevoda i iste takve jedne na sam izvor-

³¹ Crkve reformacijske baštine o dokumentu Sv. Stolice i vjeronauku u školi, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 38/2000., str. 5.

³² Usp. REDAKCIJA *VIDOSLOVA*, »O rimokatoličkom ekumenizmu«, u: *Vidoslov* (Tvrdoš-Trebigne) 22/2000., str. 69-78 (s dodacima na str. 78-82) – Ovaj tekst dijelom je polemika s tada još neobjavljenim predavanjem mons. Ratka PERIĆA »Ekumenizam Katoličke crkve« [usp. *Vrhbosnensia* (Sarajevo) 2/2000., str. 205-220] koje je autor priloga u *Vidoslovu* odnekuda dobio, kako sam veli, u tipkopisu. Iako se kao potpisnik ovoga teksta pojavljuje »Redakcija *Vidoslova*«, korišteni rječnik i način argumentiranja s velikom vjerojatnošću, uz prihvatanje mogućnosti da se pri ovakvoj procjeni i pogriješi, upućuju na način razmišljanja i izražavanja nekadašnjega hercegovačkoga vladike Atanasija Jevtića. Ovdje također treba napomenuti da je mons. PERIĆ odgovorio *Vidoslovu* na gornju reakciju: usp. O kršćanskim »ekumenizmima«, u *Vrhbosnensia* (Sarajevo) 1/2002., str. 218-230. Tu istu reakciju biskupa Perića, nakon podosta otezanja i dogovaranja, objavio je i *Vidoslov* 26/2002., str. 159-172 ali bez bilješke br. 41 na što je biskup Perić pristao. Naime, redakcija *Vidoslova* je na kraju pristala objaviti ovaj članak ali je tražila izostavljanje ovoga maloga odlomka od šest redaka i same bilješke ispod njega zato što se članak u njoj poziva na knjigu Milorada TOMANIĆA, *Srpska Crkva u ratu i ratovi u njoj*, Medijska knjižara Krug, Beograd 2001. koja je u Srpskoj pravoslavnoj Crkvi doživljena vrlo negativno.

nik,³³ ovdje je Izjava Kongregacije za nauk vjere nazvana karakterističnim odrazom mentaliteta vatikanske Kurije koji otkriva *rimocentrični* ekumenizam koji se u konačnici svodi na uniju s Rimom koja je iz toga središta uvijek bila provođena. Komentator u tome ne nalazi ništa iznenađujućega ali mu je čudno što ovaj dokument nigdje ne govori o *pravoj vjeri* kao konstitutivnom elementu istinske i potpune Crkve. Uz to, za autora ovoga teksta i poslije ove Izjave ostaju »dva osnovna problema i prepreke [...] istinskom jedinstvu: 1) Rimsko izvrtanje apostolske i u Crkvi od početka kroz sve vekove verovane i bogootkrivene vere u Duha Svetoga (bez Filioque) i takođe; 2) Rimsko izvrtanje *Jedinstva* i *Jedinstvenosti* Crkve u Hristu Bogočovjeku, reduciranjem i podvođenjem istoga pod nepostojeću u Sv. Pismu i Sv. Predanju drevne Crkve Svetih Apostola i Otaca i Sabora – Papskog primata '*vlasti i učiteljstva*' i izvedene iz toga Infallibilitas = '*Nepogrešivosti*' ili '*Nezabludivosti*' kako preferiraju hrvatski teolozi [...].³⁴

1.5. Mišljenja hrvatskih katoličkih teologa

Kako što nekatolici, s kojima živimo na ovim područjima, nisu pokazali veliko zanimanje za *Dominus Iesus*, tako je i među katolicima na hrvatskom govornom području Izjava izazvala mnogo manje zanimanje negoli na spomenutim stranama po svijetu. Pogotovo to vrijedi kad se misli na brojnost i burnost reakcija. Pa ipak, iako prikaza ovoga dokumenta u nas nije bilo pretjerano mnogo, mogli bismo ih razdijeliti u dvije grupe. U prvu bi pripadali novinski kratki članci dviju vrsta: s jedne strane su oni manje važni senzacionalistički tekstovi, koji su brojniji, no kojima se ovdje ne posvećuje pozornost, a, s druge, malobrojniji ali smireniji i studiozniji tekstovi od kojih neke valja zapaziti.³⁵

U drugu grupu bi pripadali prikazi jednoga kardinala, dvojice biskupa i jednoga svećenika-teologa. Između ta četiri osvrta, koji vrlo pozitivno pišu o Izjavi,

³³ Primjećuje se da hrvatski prijevod u tekst Nicejsko-carigradskoga vjerovanja, koji Izjava preuzima, umeće »i od Sina« (br. 1) čega nema u latinskom izvorniku. Drugo, u završnoj formuli (br. 23) »Summus Pontifex« iz latinskog izvornika prevedeno na hrvatski s »papa« a ne s »Vrhovni svećenik«. I treće, latinski pojam »consubstantialem« (br. 10) u istoj rečenici jednom je preveden s »*istobitan* Ocu po božanstvu« a drugi put »*jednak* nama po čovještvu«. A samom izvorniku zamjera što u svojoj bilješci 51 (br. 16), pozivajući se na izvor veli da se radi o *Simbolum Fidei* (DENZ, br. 48) iz čega se ne vidi jasno da se zapravo radi o *Simbolum maius Ecclesiae Armenicae*. – Usp. REDAKCIJA VIDOSLOVA, »O rimokatoličkom ekumenizmu«, str. 74.

³⁴ REDAKCIJA VIDOSLOVA, O rimokatoličkom ekumenizmu, str. 75. – Svi kurzivi nalaze se u izvorniku.

³⁵ Usp. npr. rr, Upozorenje na opasno relativiziranje istine, u *Glas koncila* (Zagreb) 38/2000., str. 5. – Ovaj članak prikazuje uglavnom ono što je rečeno 5. rujna 2000. na predstavljanju Izjave za vrijeme konferencije za novinare u Rimu na kojoj su nastupili kardinal Joseph Ratzinger, tajnik Kongregacije za nauk vjere Tarcisio Bertone te savjetnici Fernando Oscariz i Angelo Amato.

najprije je objavljen članak mostarskoga biskupa Ratka Perića koji je tiskan u Sarajevu već u jesen 2000. a koji u svojim bilješkama donosi i popis više hrvatskih novinskih reakcija koje su se pojavile neposredno poslije objavljivanja Izjave.³⁶ U isto vrijeme javio se također rimski profesor Ivan Fuček, isusovac, svojim tekstom u Zagrebu na početku kojega za Izjavu, veli da je pisana »jasno, izvanrednom dogmatskom erudicijom, neumoljivom logikom i snažnom zgusnutom biblijsko-teološkom argumentacijom« te, vjerojatno malo pretjerujući, dodaje »zato (kažimo oprezno) možda najjači i najvažniji od svih dokumenata Svete Stolice ovoga stoljeća, dakako sadašnjega pape i Kongregacije za vjeru, pod vodstvom kard. Josepha Ratzingera«.³⁷ Nešto kasnije, tijekom kolovoza i rujna 2001., tiskana je u nastavcima u *Glasu koncila*³⁸ radnja đakovačkoga pomoćnoga biskupa Đure Hranića. A u prvoj polovici 2002. u Splitu se pojavio članak bečkoga nadbiskupa i kardinala Christopha Schönborna.³⁹

Osim toga, treba spomenuti dva znanstvena skupa koja su priređena u povodu izlaska *Dominus Iesus*. Prvi je, u nizu svojih Kulturnih tribina, priredila Teologija u Rijeci već 23. listopada 2000. s naslovom »Ekumenizam i dijalog nakon dokumenta *Dominus Iesus*« a nastupila su trojica predavača.⁴⁰ Drugi je pak, u nizu svojih redovitih godišnjih kolokvija, organizirala Vrhbosanska katolička teologija 23. studenoga 2002. u Sarajevu na temu »Deklaracija DOMINUS IESUS« na kojemu je sudjelovalo šest predavača.⁴¹ No, ova predavanja tek trebaju biti objavljena.

³⁶ Usp. Ratko PERIĆ, *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasotvornoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve*, u: *Vrhbosnensia* (Sarajevo) 2/2000., str. 329-339.

³⁷ Usp. Ivan FUČEK, *Uz Deklaraciju 'Dominus Iesus – Gospodin Isus'*, u: *Obnovljeni život* (Zagreb) 4/2000., str. 513-531. – Navedeni citat je sa str. 514.

³⁸ Usp. Đuro HRANIĆ, *Smisao i sadržaj izjave Dominus Iesus*, u: *Glas koncila* (Zagreb) 32/2001., str. 10; 33/2001., str. 10; 34/2001., str. 10; 35/2001., str. 10; 36/2001., str. 10.

³⁹ Christoph SCHÖNBORN, »'Dominus Iesus' i međureligijski dijalog«, u: *Crkva u svijetu* (Split) 2/2002., str. 119-130. – Ovo je tekst predavanja što ga je kardinal dr. Christoph Schönborn održao 17. svibnja 2002. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu.

⁴⁰ Usp. Riječki teolozi o dokumentu »Dominus Iesus«, u: *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 44/2000., str. 22-23. – Na ovoj tribini o temi su govorili, svaki iz posebnoga kuta, profesori Teologije u Rijeci Emanuel Hoško, Marijan Jurčević i Milan Šimunović no nije mi poznato da su njihova predavanja negdje objavljena.

⁴¹ Usp. Kolokvij: Deklaracija *Dominus Iesus*, u: *VIJESTI* (Katolička tiskovna agencija) (Sarajevo) 25/2002., str. 8-9; Kolokvij o Deklaraciji *Dominus Iesus*, u: *Katolički tjednik* (Sarajevo) 2/2002., str. 21; Kolokvij o deklaraciji 'Dominus Iesus', u: *Glas koncila* (Zagreb) 48/2002., str. 10. – Na tom kolokviju šestorica predavača održali su sljedeća predavanja: Ratko Perić, *Povod Deklaraciji Dominus Iesus*; Đuro Hranić, *Kristologija Deklaracije Dominus Iesus*; Mato Zovkić, *Ekleziologija Deklaracije Dominus Iesus*; Niko Ikić, *Nekatolički kršćani i Deklaracija Dominus Iesus*; Nediljko Ante Ančić, *Reakcije nekršćana na Deklaraciju Dominus Iesus*; Tomo Vukšić, *Ekumenske i dijaloške perspektive Katoličke Crkve nakon Deklaracije Dominus Iesus*.

1.6. Ivan Pavao II. u obranu Dominus Iesus

U samo nekoliko tjedana poslije objavljivanja Izjave *Dominus Iesus* toliko su se bili umnožili različiti napadi na nju pa se već 22. rujna oglasio sam kardinal Ratzinger dugim intervjuom u *Frankfurter Allgemeine Zeitung* s naslovom »Čini mi se apsurdnim ono što naši luteranski prijatelji sada hoće«. ⁴² Polemika je bila otišla tako daleko da je i sam papa Ivan Pavao II. osjetio potrebu stati u njezinu zaštitu. Učinio je to već u nedjelju 1. listopada 2000. obraćajući se *Urbi et Orbi* sljedećim govorom uz molitvu Anđelova pozdravljenja:

Na vrhuncu jubilejske godine Izjavom *Dominus Iesus* – Isus je Gospodin – koju sam na poseban način odobrio, htio sam pozvati sve kršćane da obnove svoje prijanjanje uz njega u radosti vjere, jednodušno svjedočeći da je On također danas i sutra »Put, Istina i Život« (Iv 14,6). Naše ispovijedanje Krista kao jedinoga Sina, po kojemu vidimo lice Očevo (Iv 14,8), nije nadutost koja prezire druge religije, nego radosna zahvalnost što nam se je Krist otkrio bez ikakve naše zasluge. On nas je istodobno obvezao da nastavimo darivati to što smo primili i također drugima priopćavati to što nam je darovano, budući da darovana Istina i Ljubav koja je Bog, pripadaju svim ljudima. S apostolom Petrom ispovijedamo »da ni u kome drugom imenu nema spasenja« (Dj 4,12). Izjava *Dominus Iesus*, slijedeći II. vatikanski koncil, pokazuje da se time ne niječe spasenje onima koji nisu kršćani, nego se ukazuje na posljednje izvorište u Kristu u kome su Bog i čovjek sjedinjeni. Bog svima daje svjetlost primjereno njihovim unutrašnjim i vanjskim prilikama, dajući spasenjsku milost njemu poznatim putovima (usp. *Dominus Iesus*, VI, 20-21). Dokument osvjetljuje bitne kršćanske sadržaje koji ne priječe dijalog, nego otkrivaju njegove osnove, jer bi se dijalog bez temelja izrodio u praznu rječitost.

⁴² Usp. Christian GEYER, »Es scheint mir absurd, was unsere lutherischen Freunde jetzt wollen«, u: *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (Frankfurt) 221/2000., str. 51-52. – U izdvojenom redakcijskom komentaru razgovora s Ratzingerom (str. 51) veli se: »Der Präfekt der Glaubenskongregation, Joseph Kardinal Ratzinger, unter dessen Federführung die umstrittene Erklärung verfaßt wurde, setzt sich nun in dieser Zeitung ausführlich mit seinen Kritikern auseinander. Der evangelischen Seite hält er vor, den gegenwärtige Streit 'schlichtweg falsch' zu führen. Denn der Kirchenbegriff in gleicher Weise für alle bestehenden kirchlichen Gemeinschaften in Anspruch zu nehmen würde schon gegen deren eigenes Selbstverständnis verstoßen: 'So beleidigen wir doch niemanden, wenn wir sagen, daß die faktischen evangelischen Kirchentümer nicht im gleichen Sinn Kirche sind, wie die katholische es sein will; sie selber wollen das doch gar nicht.' Auch für den interreligiösen Dialog setzt der Kardinal einen provozierenden Akzent, in dem die Konversion zum Christentum nahelegt: Der Anspruch des Wahren werde durch die Pluralität der Bekenntnisse nicht relativiert.« – Gotovo u cijelosti ovaj razgovor objavio je 8. listopada u talijanskom prijevodu poluslužbeni vatikanski dnevnik *L'Osservatore Romano*, str. 4-5.

Isto vrijedi također za ekumensko pitanje. Ako dokument, s II. vatikanskim koncilom, tvrdi da se »jedina Kristova Crkva nalazi u Katoličkoj Crkvi«, ne namjerava time izraziti manje uvažavanja za druge Crkve i crkvene zajednice. To je uvjerenje praćeno sviješću da to nije ljudska zasluga nego znak vjernosti Boga koji je snažniji od ljudske slabosti i grijeha, što smo svečano priznali pred Bogom i ljudima na početku korizme. Katolička Crkva trpi – kako kaže dokument – zbog činjenice da su prave partikularne Crkve i crkvene zajednice s dragocjenim spasenjskim sastojnicama od nje odijeljene. Dokument također još jednom izražava istu ekumensku muku koja je u osnovi moje enciklike *Ut unum sint*. Nadam se da će ova Izjava koja mi je na srcu, nakon tolikih pogrešnih tumačenja, moći napokon izvršiti svoju ulogu razbistravanja i istodobno otvaranja. Neka nam Marija, kojoj nas je Gospodin na križu povjerio kao Majci svih nas, pomogne zajedno rasti u vjeri u Krista, Otkupitelja svih ljudi, u nadi spasenja koje je Krist svima ponudio, i u ljubavi, koja je oznaka djece Božje.⁴³

2. Uzroci, nakane i sadržaj Izjave *Dominus Iesus*

2.1. Uzroci

Da bi se bolje razumjelo cijelo pitanje kao i samu pojavu Izjave te njezin sadržaj, potrebno je prisjetiti se razloga zbog kojih se Kongregacija za nauk vjere osjetila ponukanom objaviti ovaj dokument. A da se izbjegne rizik neispravnoga tumačenja uzroka nastanka *Dominus Iesus*, čini se najprikladnijim posuditi objašnjenje koje se nalazi u samoj Izjavi. No, prije toga, čini se važnim iz metodoloških razloga napomenuti da Izjava, kao uzroke svoga nastanka, navodi samo različite teološke teorije a kao uzrok ne spominje ni jednoga teologa poimence pa će se i ovaj članak držati toga pravila.

Trajni misionarski navještaj Crkve danas je izložen opasnosti relativističkih teorija koje nastoje opravdati religijski pluralizam, i to ne samo *de facto* nego također *de iure* (ili *načelno*). Kao posljedica toga počinje se smatrati da su prevladane neke istine kao što su, primjerice: definitivnost i punina objave Isusa Krista, zatim narav kršćanske vjere u odnosu na vjerovanja ostalih religija, nadahnutost knjiga Svetoga pisma, jedinstvo osobe vječne Riječi i Isusa iz Nazareta, jedinstvo spasenjske ekonomije utjelovljene Riječi i Duha Svetoga, spasenjska jedincatost i univerzalnost otajstva Isusa Krista, sveopće posredovanje spasenja po Crkvi, nerazdvojjnost – premda uz određeno razlikovanje – Božjega

⁴³ Papine riječi uz molitvu Anđelova pozdravljenja u nedjelju 1. listopada 2000. Svjedoci vjernosti i otvorenosti, u *IKA Vijesti-News* (Zagreb) 40/2000., str. 26-27. – Prijevod Papina govora je Agencije IKA.

kraljevstva, Kristova kraljevstva i Crkve, subzistencija jedne Kristove Crkve u Katoličkoj Crkvi (*DI*, 4).⁴⁴

2.2. Nakane

Nakon nabiranja uzroka koji su potaknuli Kongregaciju za nauk vjere da pripravi ovakav dokument, Izjava očituje vlastite nakane. S namjerom da pomogne u provođenju i produbljivanju dijaloga kršćanske vjere s ostalim religijama, *Dominus Iesus* priziva u sjećanje »biskupima, teolozima i svim vjernicima neke nezaobilazne doktrinarnе sadržaje« koji imaju biti od pomoći teološkim nastojanjima da se »pronade rješenja koja će biti u skladu s istinama vjere i odgovarati suvremenim kulturalnim potrebama« (*DI*, 3). Izjava smatra da korijene upravo iznesenih postojećih problema treba tražiti u nekim pretpostavkama filozofske i teološke naravi koje ne dopuštaju ispravno razumijevanje, a onda ni prihvaćanje, objavljenе istine. Nastavlja potom identificirajući neke od tih korijenа ovako:

Spomenimo samo neke: uvjerenje da se božanska istina ne može ni shvatiti ni izraziti, čak ni u kršćanskoj objavi; relativistički stav u odnosu na istinu, prema kojem ono što je istinito za jedne ne mora biti i za druge; korjenita suprotnost između logičkoga mentaliteta Zapada i simboličkoga mentaliteta Istoka; subjektivizam onoga koji, smatrajući razum jedinim izvorom spoznaje, ne »uspijeva svoj pogled uzdignuti naviše, u odvažnosti da se dosegne istinu postojanja«;⁴⁵ teškoća u razumijevanju i prihvaćanju toga da u povijesti postoje za vazda važeći i eshatološki događaji; metafizičko obezvrjeđivanje značenja povijesnog utjelovljenja vječne Riječi i njegovo ograničavanje tek na Božje pojavljivanje u povijesti; eklekticism onih koji u svome teološkom istraživanju nekritički prihvaćaju ideje različitih filozofskih i religijskih struja, ne vodeći računa ni o njihovoj sustavnoj dosljednosti i povezanosti niti o njihovu podudaranju s kršćanskom istinom; i na kraju, tendencija da se Sveto pismo čita i tumači izvan crkvene predaје i učiteljstva.

Na temelju tih pretpostavki, koje se javljaju u različitim nijansama – katkad u obliku tvrdnje a katkad kao pretpostavke – iznose se neke teološke postavke u kojima kršćanska objava i otajstvo Isusa Krista i Crkve gube svoj značaj apsolutne istine i spasenjske univerzalnosti ili ih se pak dovodi u sumnju i proglašava nesigurnima (*DI*, 4).⁴⁶

⁴⁴ *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti...*, str. 8-9.

⁴⁵ IVAN PAVAO II., Enciklika *Fides et ratio*, 5: u *AAS* 91/1999., str. 5-88 (ova bilješka je preuzeta iz izvornoga tekstu gdje nosi br. 8).

⁴⁶ *Dominus Iesus. Deklaracija o jedincatosti i spasenjskoj univerzalnosti ...*, str. 9-10.

2.3. Sadržaj

Sam tekst Izjave sastoji se od šest poglavlja te uvoda (br. 1-4) i zaključka (br. 23). Podijeljen je u 23 broja i poziva se 102 puta na različite izvore u biblijskama ispod teksta. Među tim izvorima dominiraju dokumenti crkvenoga učiteljstva: prije svega dokumenti Drugoga vatikanskoga sabora te spisi crkvenoga učiteljstva poslije toga. No, uvelike je zastupljeno i crkveno učiteljstvo iz najstarijih vremena kao i otačka teologija.

2.3.1. Čvrsto treba vjerovati

Kao ustuk pred različitim modernim krivovjernim teologijama, ili barem sumnjivim naučavanjima, prvo poglavlje Izjave posvećeno je istini kršćanske vjere o punini i definitivnosti objave Isusa Krista (br. 5-8). Drugo je naslovljeno s »Utjelovljeni Logos i Duh Sveti u djelu spasenja« (br. 9-12). Treće »Jedincatost i univerzalnost spasenjskog otajstva Isusa Krista« (br. 13-15). Sljedeće »Jedincatost i jedinstvo Crkve« (br. 16-17). Slijedi potom peto s naslovom »Crkva: kraljevstvo Božje i Kraljevstvo Kristovo« (br. 18-19). I posljednje »Crkva i religije u odnosu na spasenje« (br. 20-22). U ovom podsjećanju na obvezu cjelovitosti naučavanja i vjerovanja katoličke vjere, Kongregacija čak sedam puta upozorava vjernike na ovu dužnost izrazom *čvrsto treba vjerovati* (*firmiter credendum est* ili *firmiter credenda est*, br. 5, 10, 11, 13, 14, 16 i 20) te jednom kaže da *čvrsto treba održavati* (*firmiter tenenda est*, br. 7) i jednom da su *dužni ispovijedati* (*profiteri tenentur*, br. 16).

2.3.2. Punina i definitivnost objave Isusa Krista

Zbog cjelovitosti ovoga prikaza, iako to nije izravna tema ovoga predavanja, potrebno je podsjetiti da Izjava u svom prvom poglavlju, nasuprot relativističkom mentalitetu, koji se sve više širi, ponovno potvrđuje značaj definitivnosti i punine objave Isusa Krista te u br. 5 upozorava: »Mora se *čvrsto vjerovati* tvrdnja da je u otajstvu Isusa Krista, utjelovljenoga Sina Božjeg, koji je 'Put, Istina i Život' (Iv 14,6), objavljena punina božanske istine.«

Zatim u br. 6 naglašava da »je u proturječju s vjerom Crkve teza o ograničenosti, nepotpunosti i nesavršenosti objave Isusa Krista, koja bi tako samo dopunjavala postojeću objavu u ostalim religijama. Najdublji razlog za takvo mišljenje jest tvrdnja da istinu o Bogu u njezinoj sveukupnosti i potpunosti ne može shvatiti i objaviti ni jedna povijesna religija, samim tim ni kršćanstvo pa čak ni Isus Krist.«

U br. 7 nalazimo tvrdnju: »Mora se *čvrsto održavati* razlika između *teološke vjere* i *vjerovanja* u ostalim religijama.« Ovo razlikovanje nikako nije samo

pojmovno (*fides theologalis* i *credulitas*) jer kršćanska vjera je milosno prihvaćanje objavljene istine čime se stupa u nutrinu otajstva čijem je srodnom razumijevanju sklona, a *credulitas* je sveukupnost iskustva i shvaćanja koje je čovjek smislio i ostvario u odnosu prema Bogu u svome traženju istine.

Posljednji dio ovoga poglavlja (br. 8), nasuprot hipotezama o nadahnutosti vrijednosti svetih tekstova ostalih religija, podsjeća da »crkvena tradicija značaj *nadahnutih tekstova* (*textus inspiratos*) pridržava (*unice habet*) kanonskim knjigama Staroga i Novoga zavjeta, utoliko što su nadahnite po Duhu Svetom«, dok ostale religije, kako naučava Drugi vatikanski sabor, iako se razlikuju od onoga što Crkva vjeruje i naučava, »ipak nerijetko odražavaju zraku one Istine što prosvjetljuje sve ljude«⁴⁷ a njihove svete knjige, veli Izjava, na kojima njihovi sljedbenici uistinu hrane i nadahnjuju živote, »primaju od Kristova otajstva one elemente dobra i milosti koji su u njima prisutni«.

2.3.3. Utjelovljeni Logos i Duh Sveti u djelu spasenja

Drugo poglavlje Izjave upozorava na četiri kriva kristološka nauka. Na početku (br. 9) u suvremenoj teološkoj misli uočava pojavu da se Isusa iz Nazareta predstavlja kao posebnu povijesnu pojavu, potpunu, koja je objavitelj božanskoga, no ne kao jedinoga objavitelja već kao nekoga tko dopunjuje druge likove, jednako objaviteljske i spasenjske. Tj. Isus iz Nazareta bio bi samo jedan od njih, odnosno jedno od lica koje je Logos, kao božanski objavitelj, preuzeo u vremenu. Budući da su te postavke u dubokom proturječju s kršćanskom vjerom, (br. 10) »mora se *čvrsto vjerovati* nauk vjere kojim se naučava da je Isus iz Nazareta, Marijin Sin, samo on, Sin i Riječ Očeva. Riječ, koja 'bijaše u početku kod Boga' (*Iv* 1,2), ista je ona koja 'tijelom postade' (*Iv* 1,14)«.

Neki suvremeni teolozi razdvajaju djelo spasenja vječnoga Logosa od djela spasenja utjelovljenoga Logosa u Isusu iz Nazareta te bi se prema tome nauku ekonomije spasenja vječnoga i utjelovljenoga Logosa bile podvojene. To je razlog zašto Izjava naglašava (br. 11) da je nespojiva s naukom Crkve teologija koja Logosu pripisuje spasenjsko djelovanje u njegovu božanstvu, koje bi se ostvarivalo mimo (*'praeter' et 'ultra'*) utjelovljenoga Krista i njegova čovještva i poslije utjelovljenja (br. 10).

A suprotiva onima koji vide i druge spasenjske likove *Dominus Iesus* ponavlja (br. 11) da se »mora *čvrsto vjerovati* nauk vjere o jedincatosti ekonomije spasenja koju je htio Jedan i Trojedini Bog; njezin izvor i središte jest otajstvo

⁴⁷ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Dei verbum*, 1.

utjelovljenja Riječi, posrednika božanske milosti na planu stvaranja i otkupljenja (usp. *Kol* 1,15-20), onoga koji sve rekapitulira (*Ef* 1,10)...« te »opetovano izjavljuje da je Isus Krist sveopći posrednik i otkupitelj«.

Izjava potvrđuje vjeru Crkve u jednu jedincatu ekonomiju spasenja na što ju je potakla činjenica da neki razmišljaju o ekonomiji spasenja Duha Svetoga koja bi imala šire značenje od ekonomije spasenja utjelovljene Riječi te bi se prva odnosila na sve ljude a druga na kršćane. Za Crkvu je jasna povezanost otajstva spasenja utjelovljene Riječi i Duha jer vjeruje da se spasenjsko djelovanje Isusa Krista, s Duhom i po Duhu njegovu, proširuje izvan vidljivih granica Crkve na cijelo čovječanstvo« (br. 12).

2.3.4. Jedincatost i univerzalnost spasenjskog otajstva Isusa Krista

Treće poglavlje Izjave, nasuprot tezama koje to niječu a koje nemaju nikakva biblijskoga utemeljenja, posvećeno je jedincatosti i univerzalnosti spasenjskog otajstva Isusa Krista. Podsjeća na to ovim riječima: »Potrebno je naime *čvrsto vjerovati*, kao trajnu sastavnicu vjere Crkve, istinu o Isusu Kristu, Božjem Sinu, Gospodinu i jedinom Spasitelju, koji je svojim utjelovljenjem, smrću i uskrsnućem ispunio povijest spasenja, koja u njemu ima svoje središte i svoju puninu« (br. 13).

Zadaća je današnje teologije promišljati postojanje ostalih religija i njihovo značenje u planu Božjega spasenja te kako njihove pozitivnosti ulaze u Božji plan spasenja. To istraživanje ima se voditi pod vodstvom crkvenoga učiteljstva ali mora se »*čvrsto vjerovati* kao istinu katoličke vjere da je sveopća volja za spasenjem Jednog i Trojedinog Boga ponuđena i izvršena jednom zauvijek u otajstvu utjelovljenja, smrti i uskrsnuća Sina Božjega« (br. 14).

Nisu rijetki koji predlažu da teologija izbjegava izraze kao što su »jedincatost«, »univerzalnost« i »apsolutnost« u označavanju spasenjskoga djela Isusa Krista u odnosu na ostale religije. To je razlog što *Dominus Iesus* upozorava: »U tome smislu može se i mora reći da Isus Krist ima jedinstveno i jedincato, samo njemu svojstveno, isključivo, univerzalno i apsolutno značenje i vrijednost za ljudski rod i njegovu povijest. Isus je uistinu Božja Riječ postala čovjekom za spasenje sviju« (br. 15).

2.3.5. Jedincatost i jedinstvo Crkve

Četvrto poglavlje (br. 16-17) o jedinstvu i jedincatosti Crkve, koje se sastoji od samo dva broja a kojemu ćemo se kasnije vratiti, izazvalo je najviše polemike o kojoj je već bilo govora.

2.3.6. Crkva: Kraljevstvo Božje i Kristovo kraljevstvo

Peti dio, pozivajući se na Drugi vatikanski sabor,⁴⁸ bavi se Crkvom kao Kristovim kraljevstvom već prisutnim u misterij te predstavlja njegovo sjeme i početak. Stoga je Kraljevstvo Božje, koje zaista ima eshatološku dimenziju, već prisutno u vremenu. Pa ipak ne može se jednoznačno tumačiti izraze Kraljevstvo nebesko, Božje kraljevstvo i Kristovo kraljevstvo a to znači ni njihov odnos prema Crkvi. Ali, ne može se ni poreći tijesna povezanost Krista, Kraljevstva i Crkve (br. 18).

Budući da se ne smije isključiti djelovanje Krista i Duha izvan vidljivih granica Crkve, tj. da Kraljevstvo voljom Božjom dopire do svih, Kraljevstvo Božje se u vremenu ne poistovjećuje u isključivom smislu s tom vidljivom Crkvom. To pak znači da nisu posvema ispravna ni eklezioцентриčna ni regnicentrična shvaćanja te treba izbjegavati takve jednostrane naglaske (br. 19).

2.3.7. Crkva i religije u odnosu na spasenje

Posljednje poglavlje posvećeno je promišljanju o odnosu Crkve i religija prema spasenju. Ponavljajući, s jedne strane, katolički nauk o stvarnoj mogućnosti da se svi ljudi spase, s druge, oslanjajući se na dokumente Sabora, insistira na nužnosti Crkve za spasenje: »Nadasve se mora čvrsto vjerovati da 'je ova putujuća Crkva potrebna za spasenje. Jedino je naime Krist Posrednik i put spasenja, prisutan među nama u svome tijelu, koje je Crkva, a On naglašavajući izričito potrebu vjere i krštenja (usp. *Mt* 16,6; *Iv* 3,5), potvrdio je time i potrebu Crkve, u koju ljudi ulaze po krštenju kao kroz vrata'.⁴⁹ To se učenje ne smije postavljati nasuprot sveopćoj Božjoj spasenjskoj volji (usp. *1 Tim* 2,4)« (br. 20).

Drugi vatikanski sabor, što se tiče načina na koji Božja milost dolazi do nekršćana, kazao je da to Bog čini »putovima koje on zna«. ⁵⁰ No, »bilo bi u proturječju s katoličkom vjerom promatrati Crkvu kao jedan od putova spasenja, uz one koje čine ostale religije, koje bi bile komplementarne Crkvi ili čak s obzirom na bit njoj istovrijedne, pa i ako su s njom zajedno usmjerene prema eshatološkome Božjem kraljevstvu«. Neki elementi religioznosti u drugim tradicijama dolaze od Boga i sastojnica su onoga što Duh, kako piše Ivan Pavao II., »izvodi u srcima ljudi i u povijesti naroda, u kulturama i religijama«. ⁵¹ Stoga neke molitve i obredi u tim religijama mogu biti sredstva pripreme za evanđelje (br. 21).

⁴⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 3.

⁴⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 14; Dekret *Ad gentes*, 7; Dekret *Unitatis redintegratio*, 3.

⁵⁰ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret *Ad gentes*, 7.

⁵¹ IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptoris missio*, 29.

Božjom voljom Isus Krist je ustanovio Crkvu kao sredstvo spasenja čitavoga ljudskoga roda. To nikako ne umanjuje iskreno poštovanje koje Crkva gaji prema drugim religijama ali isključuje mentalitet koji na relativistički način smatra da jedna religija vrijedi koliko i druga. Naime, pripadnici drugih religija su »*objektivno govoreći* u stanju teške manjkavosti u usporedbi s onima koji, u Crkvi, imaju puninu sredstava spasenja«. Međureligijski dijalog je jedan od putova Crkve no i u tome dijalogu misionarsko poslanje *ad gentes* zadržava svu svoju važnost. Zapravo, dijalog je dio, pa i sredstvo, njezina evangelizatorskoga poslanja. A jednakost, koja je pretpostavka za svaki iskreni dijalog, odnosi se na jednako dostojanstvo osoba koje sudjeluju u dijalogu a nikako to ne znači da bi jednak bio doktrinarni sadržaj svih religija u dijalogu i nikako na Isusa u usporedbi s osnivačima drugih religija (br. 22).

3. Pluralizam u kontekstu spasenjske vrijednosti drugih kršćanskih zajednica (*subsistit in*).

Pri izradbi ovoga teksta vodio sam se željom da odgovorim na zamolbu priređivača ovoga Teološko-pastoralnoga tjedna za svećenike koju su mi 8. studenoga 2002. ovako sročili: »Molimo Vas da u svojem izlaganju približite perspektive ekumenskoga dijaloga nakon izjave 'Dominus Iesus': Ima li promjena u stavu Crkve u svezi s ekumenizmom (Drugi vatikanski sabor – vrijeme nakon Izjave)? Prihvaćanje ili recepcija Izjave u Katoličkoj crkvi i u drugim crkvenim zajednicama i kako se ta recepcija odnosi prema govoru o pluralizmu u kontekstu spasenjske vrijednosti drugih kršćanskih zajednica ('*subsistit in*').«⁵²

Drugim riječima, u okviru opće teme Tjedna »Pluralizam u Crkvi« i upravo spomenutoga prijedloga njegovih priređivača, tematika religijskoga pluralizma ne bi bila tema ovoga predavanja već samo *pitanje teološkoga unutarkatoličkoga pluralizma* u okviru ekumenskih razmišljanja i događanja viđenih iz perspektive Izjave Kongregacije za nauk vjere. U skladu s time, zadaća ovoga članka svodi se na trije:

1. Prihvaćanje ili recepcija Izjave *Dominus Iesus* u Katoličkoj crkvi i u drugim crkvenim zajednicama.
2. Pluralizam u kontekstu spasenjske vrijednosti drugih kršćanskih zajednica (*subsistit in*).
3. Perspektive ekumenskoga dijaloga nakon Izjave *Dominus Iesus* te, uspoređujući sadržaj Izjave s naukom Drugoga vatikanskoga sabora, uočiti moguće promjene u stavu Crkve u svezi s ekumenizmom.

⁵² Pismo Povjerenstva za TPT Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu autoru ovoga članka, poslano 8. studenoga 2002.

Budući da je prva tema već obrađena na prethodnim stranicama, pitanje se smatra privedenim kraju! Stoga će se članak u nastavku baviti, iako je i na njih dijelom već odgovoreno, drugim dvama pitanjima.

3.1. Kristova Crkva, Katolička crkva te druge Crkve i crkvene zajednice

Da bismo se bavili ovom temom, potrebno je vratiti se prikazu sadržaja *Dominus Iesus*, odnosno onom dijelu Izjave koji je u prethodnom prikazu zaobiđen, a za koji je tada rečeno da ćemo mu se kasnije vratiti. Naime, njezino četvrto poglavlje o jedincatosti i jedinosti Crkve, čiji je tekst podijeljen u dva broja (br. 16-17).

3.1.1. Kristova Crkva subzistira u Katoličkoj

Br. 16 na početku ponavlja poznatu kršćansku istinu da jedini spasitelj stvojenja, Isus Krist, nije osnovao običnu zajednicu svojih učenika nego je ustanovio Crkvu kao *otajstvo spasenja*. Moguće je da ona bude otajstvo spasenja jer je Krist stalno u Crkvi a Crkva u njemu (usp. *Iv* 15,1ss; *Gal* 3,28; *Ef* 4,15) i to na takav način da punina Kristova otajstva spasenja pripada također Crkvi koja je, kao njegovo tijelo, neraskidivo vezana uz njega. Tako Krist po Crkvi nije samo prisutan nego i nastavlja svoje djelo spasenja u Crkvi i po Crkvi.⁵³ Ta ista nerastavljivost Krista i Crkve u Novom je Zavjetu predstavljena također slikom zaručnice (usp. *2 Kor* 11,2; *Ef* 5,25.29; *Otk* 21,2.9).⁵⁴ »Zbog toga – stoji u nastavku Izjave – zajedno s jedincatošću i univerzalnošću spasenjskog posredovanja Isusa Krista, mora se *čvrsto vjerovati* kao istinu katoličke vjere jedincatost Crkve koju je on ustanovio.« Prema katoličkoj vjeri, njezina jedincatost i jedinstvo, te sve što pripada na njezinu cjelovitost, nikada neće nestati jer je Krist obećao da je nikada neće napustiti (usp. *Mt* 16, 18; 28,20) i da će je voditi svojim Duhom (usp. *Iv* 16,13). Osim toga, pozivajući se na Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium* Drugoga vatikanskoga sabora, Izjava veli:

Vjernici su *dužni vjerovati (profiteri tenentur)* da postoji povijesni kontinuitet – ukorijenjen u apostolskom nasljedstvu⁵⁵ – između Crkve koju je Krist ustanovio i Katoličke Crkve: 'Ovo je jedina Kristova Crkva [...], koju je naš Spasitelj, poslije svoga uskrsnuća predao Petru da je pase (usp. *Iv* 21, 17) i povjerio njemu i ostalim Apostolima da je šire i njome upravljaju (usp. *Mt* 28, 18ss), i po-

⁵³ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 7 i 14.

⁵⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 6.

⁵⁵ U svojoj bilješci 53 ovdje se Izjava poziva na: DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 20; SV. IRENEJA, *Adversus Haereses*, III, 3, 1-3; SV. CIPRIJANA, *Epist.* 33, 1; SV. AUGUSTINA, *Contra advers. legis et prophet.*, 1, 20, 39.

stavio je zauvijek kao 'stup i tvrđavu istine' (Tim 3, 15). Ova Crkva, ustanovljena i uređena na ovom svijetu kao društvo, nalazi se (*subsistit in*) u Katoličkoj Crkvi, kojom upravljaju nasljednik sv. Petra i biskupi sjedinjeni s njime'.⁵⁶

Poslije toga *Dominus Iesus* nastavlja da je nakana Drugoga vatikanskog sabora bila uskladiti dvije tvrdnje katoličkoga nauka: prvo, da Kristova Crkva u svoj punini, usprkos podjelama među kršćanima, nastavlja postojati SAMO u Katoličkoj Crkvi; i drugo, da se »izvan njezina organizma nalaze mnogi elementi posvećenja i istine«. To znači, da se ti elementi posvećenja i istine nalaze u Crkvama i crkvenim zajednicama koje JOŠ UVIJEK nisu u jedinstvu s Katoličkom Crkvom. No, oni se tamo nalaze kao darovi Božji koji su »svojeviti Kristovoj Crkvi i potiču na katoličko jedinstvo.«⁵⁷ Ti elementi su sredstva posvećenja jer Duh Kristov ne krati služiti se njima kao sredstvima spasenja kojima »snaga do- tječe iz same punine milosti i istine što je povjerena Katoličkoj Crkvi«.⁵⁸

Osnovna je dakle tvrdnja u br. 8 teksta Dogmatske konstitucije *Lumen gentium*, da je Katolička Crkva subzistencija jedne i jedine Kristove Crkve (br. 17). Poznato je da je takav izričaj Drugoga vatikanskoga sabora otvorio teološku mogućnost priznanja stvarne, a ne samo nominalne, crkvenosti također izvan granica Katoličke Crkve.

3.1.2. Spasenjska vrijednost nekatoličkih kršćanskih zajednica

Br. 17 teksta Izjave podsjeća da te Crkve i crkvene zajednice nisu u punom zajedništvu s Katoličkom Crkvom ali su s njom povezane. Međutim, jednako je nauk Sabora da, ovisno o stupnju postojanju elemenata spasenja, neke kršćanske zajednice Katolička Crkva smatra pravim Crkvama a druge samo crkvenim zajednicama. Taj nauk preuzima *Dominus Iesus*, te u skladu s učenjem Sabora, pravim mjesnim Crkvama smatra one Crkve koje su s njom najtješnje vezane time što su sačuvale valjano apostolsko nasljedstvo i valjanu euharistiju.⁵⁹ One nisu u punom zajedništvu s Katoličkom Crkvom, jer ne prihvaćaju primat rimsko- g biskupa, ali je i u njima prisutna i djeluje Kristova Crkva.

Pored pravih Crkava postoje i zajednice kršćana koje Sabor, zato što nisu sačuvale ni valjan sakrament svetoga reda pa time ni valjanu euharistiju, naziva samo crkvenim zajednicama.⁶⁰ One jednostavno »nisu Crkve u pravom smislu«

⁵⁶ Izjava je preuzela ovaj navedeni tekst iz dokumenta DRUGOGA VATIKANSKOGA SABORA, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 8.

⁵⁷ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, 8.

⁵⁸ Ovdje se Izjava poziva na DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret *Unitatis redintegratio*, 3.

⁵⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret *Unitatis redintegratio*, 14-15.

⁶⁰ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret *Unitatis redintegratio*, 22.

(*sensu proprio Ecclesiae non sunt*) ali oni, koji su kršteni u tim zajednicama, jesu u nekom zajedništvu, iako to nije savršeno zajedništvo, s Crkvom jer su pritijelovljeni Kristu krštenjem koje upućuje na cjelovit rast života u Kristu koji se ogleda u troje: u cjelovitom ispovijedanju vjere, u euharistiji i punom zajedništvu u Crkvi. Stoga nikako nije prihvatljivo zamišljati da Kristova Crkva danas više nigdje ne postoji već da bi ona bila zbroj svih postojećih Crkava i crkvenih zajednica, zbroj koji bi ustvari bio cilj za kojim bi trebale težiti sve Crkve i crkvene zajednice. Te, pozivajući se na Ivana Pavla II., *Dominus Iesus* još jednom ponavlja da »elementi ove već dane Crkve postoje u svojoj punini u Katoličkoj Crkvi a nepotpuno u drugim zajednicama«⁶¹ i opetovano podsjeća da se Duh Kristov ne odbija i tim »drugim zajednicama« služiti kao sredstvima spasenja. A razdijeljenost među kršćanima te pomanjkanje jedinstva među njima je rana za Crkvu no nikako ne tako da bi njoj zato nedostajalo jedinstvo već zato što je ta podijeljenost prepreka ostvarenju njezine potpune univerzalnosti u povijesti.

Time je priveden kraju prikaz sadržaja br. 16 i 17 Izjave *Dominus Iesus* koji su izazvali daleko najveći broj reakcija o kojima je prethodno bilo govora. Ujedno se moglo uvjeriti da *Dominus Iesus*, sažimajući poruku Drugoga vatikanskoga sabora, ponavlja nauk o Kristovoj Crkvi koja subzistira u Katoličkoj Crkvi, koja je jedina sačuvala sve elemente Crkve koju je ustanovio Isus Krist, dok su druge Crkve i crkvene zajednice u različitom stupnju sačuvala te iste elemente. Po njima su one u nekom, nesavršenom zajedništvu s Crkvom te se Duh Kristov služi i njima kao sredstvima spasenja.

3.2. Pitanje teološkoga pluralizma

Tema teološkoga pluralizma, kao što proizlazi iz prikaza *Dominus Iesus*, nije izravan predmet Izjave. Međutim, govor o Izjavi bio bi manjkav ako se na nju ne bi bacio pogled također iz te perspektive njezina odnosa prema pluralizmu.

S obzirom da će pluralizam i pluralitet te njihov odnos prema jedinstvu i jedinosti, tj. jednosti i jedincatosti, i kao pojmovi i kao življene stvarnosti, biti proučeni pod raznim vidovima u izlaganjima drugih predavača na ovome skupu, podsjećam samo da, iz perspektive odnosa *Dominus Iesus* prema pluralizmu, ovaj tekst na tu pojavu, iako ne na izravan način, gleda na trostrukoj razini: na razini vjere, Crkve i teologije.

Ovdje se čini prikladnim ponajprije podsjetiti na misao pape Pavla VI. kako nije moguće izraziti u Crkvi složenost njezinih učiteljskih, hijerarhijskih, ritualnih i moralnih komponenata drugačije doli u pluralističkim riječima i plurali-

⁶¹ IVAN PAVAO II., Enciklika *Ut unum sint*, 14.

stičkim oblicima. To jednostavno stoga što smo mi pluralisti upravo zato što smo katolici, tj. univerzalisti.⁶²

3.2.1. Jedinstvo i pluralitet u izražavanju vjere

Na razini vjere, kad je govor samo o njezinu sadržaju, osim množine pojedinih vjerskih istina, nije moguć drugi oblik množine jer bi se, u protivnom završilo, u teološkom relativizmu. A vidjeli smo da je upravo taj relativizam jedan od razloga pojave *Dominus Iesus*. U tome je Izjava kategorična! No, moguć je pluralitet izričaja iste istine vjere, počevši od različitih jezika i kultura u kojima se Boga slavi pa do različitih liturgijskih oblika koji, iako različiti, jednako dobro iskazuju slavu i zahvalnost Bogu. Uostalom, pojava mnoštva različitih izricanja slave Bogu već je biblijska kategorija. Dovoljno se sjetiti jeruzalemskoga događaja Pedesetnice kad je apostole, nakon silaska Duha Svetoga, svatko čuo kako njegovim jezikom razglašuju veličanstvena djela Božja. No, i u tom izvještaju prvenstveni je naglasak na jedinstvenosti veličanstvenih djela Božjih koje se naviješta a tek onda na različitosti načina i oblika navješćaja.⁶³ Ili, primjera radi, da se podsjetimo još i na helenizirani opis Isusova utjelovljena iz uvoda Ivanova evanđelja (*Jv* 1, 1-18), za razliku od izvještaja sinoptika o tom istom događaju koji su izraz jedne posvema drukčije kulture. Prema tome, i jednost i množina oznake su kršćanske vjere. Odnosno, kako veli Međunarodna teološka komisija u svojim tezama o jedinstvu vjere i teološkom pluralizmu: »Jedinstvo i pluralitet u izražavanju vjere imaju svoj zadnji temelj u samome Kristovu otajstvu koje, premda je otajstvo sveopće upravljenosti i pomirenja (*Ef* 2, 11-22), nadilazi izražajne mogućnosti bilo koje povijesne epohe, pa samim time izmiče svakoj iscrpnoj sistematizaciji (*Ef* 3, 8-10).«⁶⁴

Međutim, posljednjih je stoljeća u pristupu vjeri, kako kod pojedinaca tako na razini zajednice, prevladavalo tzv. dogmatsko načelo. Pretkoncilski je katolik Crkvu, promatrajući je iz perspektive sadržaja vjere koji je naučavan, shvaćao kao veliku utvrdu. Teolozi su bili viđeni kao dobri poznavatelji činjenica. Znalo se što Crkva vjeruje i prihvaća a što odbacuje. Imao se dojam da se stručnjaci teološke znanosti međusobno slažu otprilike kao i dobri poznavatelji drugih znanosti između sebe. No, tijekom 20. st. kršćanska teologija, vraćajući se svojim

⁶² Prema Stjepan KUŠAR, Vjera Crkve i pluralizam, u Nedjeljko A. ANČIĆ–Nikola BIŽACA, *Crkva u uvjetima modernoga pluralizma*, Crkva u svijetu, Split 1998., str. 74-75.

⁶³ Usp. Henri de LUBAC, *Pluralismo di Chiese o unità della Chiesa?*, Morcelliana, Brescia 1973., str. 54-55, 63.

⁶⁴ Ove teze Međunarodne teološke komisije potječu iz 1972. a u hrvatskom prijevodu objavljene su u: Nedjeljko A. ANČIĆ–Nikola BIŽACA, *Crkva u uvjetima modernoga pluralizma*, str. 89-91.

izvorima, ponovno postaje izričaj vjere u svoj njezinoj mnogoznačnosti i mnogoobličnosti. Taj pluralizam je posvema legitiman, bogatstvo je Crkve, i posljedica je činjenice da nije moguće sve narode, kulture, jezike i civilizacije strpati u jednaku uniformu kao što je to Mao učinio sa svojim Kinezima.⁶⁵

3.2.2. Pluralitet teologijâ

U najužoj vezi s ovim prvim oblikom je pluralizam u teologiji, posebice ako se teologiju shvati kao verbalizirani pokušaj izricanja otajstava vjere. Naročito to vrijedi za složeni svijet našega vremena u kojemu postoje brojne specijalizacije, diferencijacije, filozofski pravci i drugi oblici refleksije. Koriste se razne metode i misaoni sustavi. Druge znanosti ubrzano napreduju što teologija, posebice moralna teologija i njoj srodne teološke grane, moraju pažljivo pratiti. No, različite teologije poznate su od početka u Crkvi.⁶⁶ Naime, već u prikazima novozavjetnoga vremena govori se o Ivanovoj, Pavlovoj, Lukinoj, i možda još kojoj teologiji. Ta je pojava osobito poznata u kasnijoj povijesti dogme.⁶⁷ No, ovdje se nikako ne radi o privatnim pothvatima teologa već se radi o crkvenom djelovanju. O tome Međunarodna teološka komisija veli: »Crkva je obuhvatni subjekt u kojem je dano jedinstvo novozavjetnih teologija kao i jedinstvo dogmi kroz povijest. Ona se temelji na ispovijedanju vjere u Isusa Krista mrtvog i uskrslug kojeg ona slavi u sili Duha.«⁶⁸

I danas postoje različite teologije.⁶⁹ One ne predstavljaju nikakav problem time što postoje, već muke nastaju onoga časa kad koja od njih prestane biti tolerantna, pridajući sebi preveliku važnost, ne uviđajući da je i sama *dio* mnoštva te da joj upravo ta pozicija daje »građansko pravo« postojanja kao i drugima. Međutim, i pluralizam kao sustav može se pretvoriti u svoju suprotnost, odnosno postati netolerantan naspram drukčijih načina pristupa stvarnosti. Naime, kao što se nesnošljivost prigovara krutim tradicionalistima, pa i teološkim, kad iskazuju vlastito uvjerenje kako npr. pluralizam, prema njihovu mišljenju, predstavlja

⁶⁵ Usp. Albert GÖRRES, »Sigurnost vjere u pluralističkom svijetu. Psihološke napomene«, u: *Svesci* (Zagreb) 52/1983., str. 42-49.

⁶⁶ Usp. npr. D. J. HARRINGTON–B. V. VIVIANO–R. J. KARRIS–R. J. DILLON–Ph. PERKINS, *Komentar Evanđelja i Djela apostolskih*, Vhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1997. gdje je donesena i brojna bibliografija na ovu temu.

⁶⁷ Usp. npr. Werner LÖSER–Karl LEHMANN–Matthias LUTZ BACHMANN (hrsg.), *Dogmengeschichte und katholische Theologie*, Echter, Würzburg 1985.

⁶⁸ Nedjeljko A. ANČIĆ–Nikola BIŽACA, *Crkva u uvjetima modernoga pluralizma*, str. 89.

⁶⁹ Usp. npr. Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1999. gdje je donesena brojna bibliografija, str. 521-598.

opasnost, istina je da i neki pluralisti dovode u pitanje čak i pravo na mišljenje onima što misle drukčije ili suprotno.⁷⁰

Tako i u teologiji vreba dvostruka opasnost! Naime, kao što se može govoriti, i već se govori, nasuprot klasičnim političkim diktaturama, također o pojavama diktature demokracije, tako se isto može, i mora, upozoravati na pojavu totalitarizma pluralizma, tj. na opasnosti i napasti netolerancije koje mogu stići iz oba pravca: kako sa strane teološkoga fundamentalizma tako od teološkoga pluralizma.

Zato su, kako piše Karl Rahner, u vremenu pluralizma u Crkvi, i teozozima i crkvenom učiteljstvu potrebne razboritost, strpljivost, dijaloška spremnost, raspoloživost da se razumije. Ta tolerantnost, koja polazi prije svega od pluralizma savjesti, smatra on, zahtijeva se osobito od crkvenoga učiteljstva prema teozozima. Međutim, ta tolerancija zahtijeva se također od teologa naspram crkvenoga učiteljstva jer teologova je dužnost, u skladu s načelima osnovnoga bogoslovlja i ekleziologije, prihvatiti autoritet učiteljstva u skladu s načelom njegova stupnjevitoga karaktera i obvezatnosti.

Ustvari, kad se radi o nekoj odluci crkvenoga učiteljstva, teolog se ne može odnositi prema toj službi i izraženom mišljenju tako da ih stavlja na istu ravan kao da se radi o raspravi među teozozima. Današnji teolog treba tražiti od crkvenoga učiteljstva poštovanje teološkoga pluralizma, ali i on sam ga mora prakticirati prije svega smislom za samokritiku, čak i smislom za relativizirajuću samokritiku vlastitoga mišljenja.⁷¹

Međunarodna teološka komisija u svojim već spominjanim tezama postavlja dva kriterija, pozitivni i negativni, za razlikovanje pravoga i krivoga pluralizma.

Prvi glasi: »Kriterij koji dopušta da se razlikuje između pravog i krivog pluralizma jest vjera Crkve izražena u organičkoj cjelini svojih normativnih izričaja: osnovni kriterij jest Pismo u odnosu spram vjeroispovijedanja Crkve koja vjeruje i moli. Između dogmatskih obrazaca prioritet imaju obrasci starih koncila. Obrasci koji izražavaju refleksiju kršćanskog mišljenja podređeni su onima koji izražavaju same činjenice vjere.«

A negativni kriterij je ovaj: »Makar aktualna situacija crkve umnaža pluralizam, pluralitet ima svoju granicu u činjenici da vjera stvara zajedništvo ljudi u istini koja je postala dostupnom po Isusu Kristu. Zbog toga je nedopustiva takva

⁷⁰ Npr. Hans KÜNG svoj osvrt i kritiku na *Dominus Iesus*, koju je napisao zajedno s Jürgenom WERBICKOM, naslovljava »Vatikanischer Größenwahnsinn« (hrv.: Vatikansko veliko ludilo). A njemu sličnih stavova je i Leonardo BOFF u svoja dva teksta: *Die römische Ideologie ist totalitär – Zur vatikanischen Erklärung »Dominus Iesus«* te *Is Card. Ratzinger's Interpretation of the conciliar »subsistit« the end of the catholic ecumenism.* - Usp. www.muenster.de/~angergun/dominus.html.

⁷¹ Usp. Karl RAHNER, *Per la tolleranza nella Chiesa*, Morcelliana, Brescia 1978., str. 45–49.

koncepcija vjere koja bi je reducirala na čisto pragmatičku suradnju bez zajedništva u istini. Ta istina nije vezana uz neki teološki sistem nego se izražava u normativnim izričajima vjere. Sučelice jako dvosmislenim ili čak s vjerom Crkve nespojivim iznošenjima vjerske nauke crkva ima mogućnost da razluči zabludu i dužnost da je ukloni sve do formalnog odbacivanja hereze, što je krajnje sredstvo za očuvanje vjere Božjeg naroda.«⁷²

Ako se sada vratimo Izjavi *Dominus Iesus*, i začas ostanemo samo kod nje kao izraza crkvenoga učiteljstva, onda ćemo lako uočiti primjenu Rahnerova zahtjeva tolerancije prema teolozima u činjenici da Izjava ne spominje poimence ni jednoga teologa na kojega bi se mogle odnositi zamjerke. Za rječnik koji koristi, kao i za formu teksta u cjelini, to isto se može reći. A koliko je uspjela biti vjeran sažetak crkvenoga nauka glede jedincatosti i spasenjske vrijednosti Isusa Krista i Crkve, to je zaista za pluralističku teološku raspravu: uz primjenu dvaju kriterija razlikovanja pravoga i krivoga pluralizma te prihvaćanja autoriteta učiteljstva u skladu s načelom njegova stupnjevitoga karaktera i obvezatnosti. – Mnoge reakcije na *Dominus Iesus* napisane su uz primjenu tih pravila. No, mnoge nisu! Posebice to vrijedi za najprokazanije »pluraliste« kao što je npr. Hans Küng koji je svoj osvrt na Izjavu naslovio: Vatikansko veliko ludilo.⁷³

Iako teološki pluralizam, kao što je bilo rečeno, nije tema Izjave ipak ga se ona na dva mjesta gotovo izravno dotiče, i to na pozitivan način. U poglavlju u kojemu upozorava da se ne može izvesti jednoznačni smisao pojmova »Kraljevstvo nebesko« i »Božje kraljevstvo«, s jedne, te »Kristovo kraljevstvo«, s druge strane, podsjeća ovako: »Mogu stoga postojati različita teološka tumačenja tih pojmova. Ipak, nijedno od tih mogućih objašnjenja ne smije nijekati ili na bilo koji način poreći tijesnu povezanost Krista, Kraljevstva i Crkve.« Drugi put o ulozi teologa govori se u kontekstu tumačenja načina na koji Božja milost spasenja, putovima koje Bog zna, dopire do pojedinih nekršćana. Nakon podsjećanja da se ta milost »uvijek daruje po Kristu u Duhu i u otajstvenom odnosu s Crkvom«, dodaje se: »Teolozi nastoje dublje proniknuti u to pitanje. Njihov rad treba poticati jer je nesumnjivo koristan za bolje razumijevanje Božjega plana spasenja i putova njegova ostvarenja.«

3.2.3. Pluralitet Crkava i ekleziološki pluralizam

U svom govoru o Crkvi *Dominus Iesus* preuzima poznati odlomak iz Dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium* (br. 8) u kojemu se kaže da Kristo-

⁷² Nedjeljko A. ANČIĆ–Nikola BIŽACA, *Crkva u uvjetima modernoga pluralizma*, str. 89-90.

⁷³ Usp. Hans KÜNG–Jürgen WERBICK, Vatikanischer Größenwahnsinn, u www.muenster.de/...

va Crkva, koju je Krist poslije svoga uskrsnuća predao Petru da je pase (*Iv* 21, 17) te njemu i drugim apostolima ostavio u zadaću da je šire i njome ravnaju (*Mt* 28, 18ss), subzistira u Katoličkoj Crkvi kojom upravljaju nasljednik sv. Petra i biskupi sjedinjeni s njime ali da se izvan vidljivih granica Katoličke Crkve »nalaze mnogi elementi posvećenja i istine«. Krist je osnovao jednu i jedincatu Crkvu te ona kao Kristova posjeduje to jedinstvo kao neizgubivo. Ta Kristova Crkva, kao zajednica spasenja, čuvarica je i posrednica svih sredstava spasenja a postoji i ostvaruje se posvema u Katoličkoj Crkvi. – Tako *Lumen gentium!* A isti nauk nalazi se i u Dekretu o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*.

Ovaj nauk preuzima Kongregacija za nauk vjere u svojoj Izjavi i za njega kaže da su ga vjernici *dužni vjerovati*. Dodaje također, pozivajući se na Sabor, da su prave Crkve, osim Katoličke, također one zajednice kršćana koje imaju sačuvano valjano apostolsko nasljedstvo i euharistiju,⁷⁴ dok one koje nemaju te sakramente naziva crkvenim zajednicama.⁷⁵

Kao što je, dakle, lako uočljivo, Izjava slijedi saborske kriterije i terminologiju u priznavanju stupnja eklezijalnosti nekatoličkim kršćanskim zajednicama. Prema tome, u skladu s naukom Drugoga vatikanskoga sabora, koji Izjava preuzima, moguće je govoriti o pluralitetu Crkava od kojih Katolička u povijesnom smislu posvema obistinjuje Kristovu Crkvu, odnosno Kristova se Crkva u svojoj sveukupnosti u njoj trajno ostvaruje, a u drugima u mjeri u kojoj imaju sačuvan poklad vjere prema postavljenim kriterijima. U skladu s tom postavkom, poznato je da Sabor sve istočne zajednice bez iznimke naziva Crkvama te *Unitatis redintegratio* njima posvećeno svoje poglavlje naslovljava »Poseban položaj istočnih Crkava« (br. 14–18) dok poglavlje, u kojemu je govor o kršćanima na Zapadu, ima naslov »O rastavljenim Crkvama i crkvenim zajednicama na Zapadu«. Drugim riječima, *Dominus Iesus* prihvaća pluralitet mjesnih Crkava ali ne i tzv. pluralističku eklesiologiju prema kojoj bi *Una sancta* subzistirala na jednak način u mnoštvu konfesionalnih Crkava,⁷⁶ tj. u povijesnom izrazu zapravo je nigdje ne bi bilo već bi se sastojala od zbroja svih konfesionalnih Crkava. Odnosno Kristova Crkva kao povijesna realizacija bila bi cilj koji tek treba ostvariti.

Ovdje nikako nije moguće zaobići još jedan dokument Kongregacije za nauk vjere koji se pojavio malo prije *Dominus Iesus* a nosi nadnevak 30. lipnja 2000. Radi se o *Priopćenju o izrazu »Crkve sestre«*⁷⁷ koji je na svoj način kom-

⁷⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret *Unitatis redintegratio*, 14–15.

⁷⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret *Unitatis redintegratio*, 22.

⁷⁶ Usp. Jan-Heiner TÜCK, Zur Kritik »pluralistischen Ekklesiologie« – Anmerkungen zu *Dominus Iesus* 16 und 17, u Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«, str. 229–245.

⁷⁷ Usp. Nota della Congregazione per la dottrina della fede. L'espressione Chiese sorelle, u *Il Regno documenti* (Bologna) 17/2000., str. 537–538.

plementaran s *Dominus Iesus*. Dokument podsjeća da se izraz »Crkve sestre« u vlastitom smislu može upotrebljavati samo u okviru međusobnih odnosa partikularnih Crkava, katoličkih i nekatoličkih, a nikako u smislu da bi jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva imala »sestru« budući da je ona jedna, i samo jedna, te »majka« svih partikularnih Crkava.

4. Neke razlike u formulacijama u odnosu na Sabor i perspektive ekumenskoga dijaloga nakon Izjave *Dominus Iesus*

Ono što svakako vrlo lako uoči svaki čitatelj Izjave jest činjenica da *Dominus Iesus* ne predstavlja iscrpan prikaz ekleziologije Drugoga vatikanskoga sabora. Ova primjedba je obična konstatacija a nikako zamjerka jer se radi o dokumentu, deklaraciji, kojoj i nije u naravi sustavno izlaganje nauka. Stoga, valja reći da se ovdje radi o vrlo reduciranom obliku izričaja saborske ekleziologije, njezina jedinstva, jedinosti, subzistencije i povijesne pojavnosti u različitom stupnju.

4.1. Način kazivanja

Druga primjedba, koja na hrvatskom govornom području nije dovoljno primijećena, jest istina da Izjava za Crkvu upotrebljava samo izraze »Otajstvo spasenja« (*mysterium salvificum*), »Tijelo Kristovo« (*Corpus eius*), »društvo« (*societas*) i »zaručnica Kristova« (*sponsa Christi*). Odnosno, posvema je prevagnula ekleziologija mističnoga Tijela Kristova na račun teologije o Crkvi kao narodu Božjemu iako i toj viziji *Lumen gentium* posvećuje također cijelo poglavlje, odmah poslije odsjeka o misteriju Crkve.⁷⁸

Treće, *Lumen gentium* (br. 8) vrlo »mekanim« teološkom rječnikom kaže da je *jedina* Kristova Crkva ona »koju u Vjerovanju priznajemo jednom, svetom, katoličkom i apostolskom i koju je naš spasitelj poslije svoga uskrsnuća predao Petru da je pase (*Iv* 21, 17) i povjerio njemu i ostalim apostolima da je šire i njome upravljaju (usp. *Mt* 28, 18ss)« te da ta Crkva »subzistira« u Katoličkoj Crkvi kojom upravljaju nasljednik sv. Petra i biskupi sjedinjeni s njime«. S druge strane, ovaj isti saborski tekst *Dominus Iesus* stavlja u kontekst dužnosti vjernika da vjeruju u postojanje povijesnoga kontinuiteta između Crkve koju je Krist osnovao i Katoličke Crkve za koju, tj. Katoličku Crkvu, potom malo »tvrđim« jezikom uvezuje citirani saborski tekst iz *Lumen gentium* tvrdnjom: »Ovo je *jedina*⁷⁹ Kristova Crkva ...« (*DI*, 16).

⁷⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija *Lumen gentium*, 1-8 ima podnaslov »Misterij Crkve« a br. 9-17 »Narod Božji«.

⁷⁹ Kurziv je moj.

Četvrta primjedba opet je povezana s načinom teološkoga izričaja. Naime, Sabor govori o subzistenciji Kristove Crkve u Katoličkoj Crkvi i o mnogim elementima posvećenja i istine koji se nalaze izvan njezina organizma. *Dominus Iesus* to isto veli mnogo izričiteje ovako: »Izrazom 'subsistit in' Drugi vatikanski koncil želio je uskladiti dvije doktrinarnе tvrdnje: s jedne strane da se postojanje Kristove Crkve, unatoč podjelama među kršćanima, nastavlja u punini *samo*⁸⁰ u Katoličkoj Crkvi, i s druge strane da se 'izvan njezina organizma nalaze mnogi elementi posvećenja i istine'« (*DI*, 16). S druge strane, Sabor ovo »samo«, izričući isti sadržaj, koristi u kontekstu upravo ovih elemenata spasenja i kaže: »Samo se po (*per solam enim*) katoličkoj Kristovoj Crkvi, koja je sveopće sredstvo spasenja, može dostići sva punina spasonosnih sredstava« (*UR*, 3).

Posljednje dvije primjedbe tiču se, dakle, načina teološkoga govora a nikako sadržaja. Zapravo, i filozofski pojam subzistencije izriče »biti« (*subsistere*) u obliku jednoga postojećeg subjekta. U ovom slučaju, jedno povijesno »biti« (*subsistere*) Kristove Crkve, prema saborskom nauku, kao konkretan subjekt susreće se u Katoličkoj Crkvi.⁸¹

Stoga se čini da je imao posvema pravo kardinal Karl Lehmann kad je, staviši u obranu *Dominus Iesus*, kako njezine cjeline tako i pojedinih točaka, kazao da je lažna uljudnost (*falsche Höflichkeit*) u ekumenskom dijalogu često previđala ono što rastavlja i razlikuje sudionike toga dijaloga.⁸² Stoga su, upozorio je: »Osnovne želje i pojedine točke iz *Dominus Iesus* kad tad morale biti usenene u raspravu. Ali možda bi bili bolji neki drugi oblik i neki drugi trenutak.«⁸³

Peto, ponetko prigovara restriktivnost formulaciji da »crkvene zajednice koje nisu sačuvale valjani episkopat i izvornu cjelovitu bit euharistijskog otajstva,

⁸⁰ Kurziv je moj.

⁸¹ Usp. Jan-Heiner TÜCK, Zur Kritik »pluralistischen Ekklesiologie«, str. 237.

⁸² Sabine HÖHER–Peter SIEBENMORGEN, Wem gehört Jesus, Bischof Lehmann, u *Welt am Sonntag* (Berlin), 10. rujna 2000., str. 28: »Ein Wort zu den Grenzen der Ökumene und im Dialog der Religionen war wohl überfällig, da wir dieses Thema in den vergangenen 30 Jahren vernachlässigt haben. Ein Grund hierfür ist sicherlich das, was ich zuweilen als falsche Höflichkeit im ökumenischen Gespräch und Miteinander ausmache: Schwierige Fragestellungen und bis jetzt unüberwindbare Gegensätze werden gern ein wenig ausgeblendet. In dieser Hinsicht war ein Wort der Mahnung, wo unsere unverzichtbaren Positionen und damit auch die Grenzen des Aufeinanderzubewegens liegen, wohl überfällig. Dennoch hätte man möglicherweise besser daran getan, die beiden Themen 'Einzigkeit Jesu Christi' und 'Einzigkeit Kirche' nicht im selben Dokument zu behandeln – wenngleich natürlich die wesensmäßigen Zusammenhänge zwischen beiden Themen gar nicht zu übersehen sind.« – Radi se o vrlo dugom razgovoru s Karlom Lehmannom, str. 28–32.

⁸³ Sabine HÖHER–Peter SIEBENMORGEN, Wem gehört Jesus, Bischof Lehmann, str. 28: »Grundanliegen und die einzelnen Punkte von 'Dominus Iesus' mussten irgendwann einmal zur Sprache gebracht werden. Aber vielleicht wären eine andere Form und ein anderer Zeitpunkt besser gewesen.«

nisu Crkve u pravom smislu (*sensu proprio Ecclesiae non sunt*)« (DI 17).⁸⁴ Naime, budući da se Izjava ovdje izričito poziva na br. 22 *Unitatis redintegratio*, koji je dio poglavlja s naslovom »O rastavljenim Crkvama i crkvenim zajednicama na Zapadu«, kritičari vide restriktivnost upravo u tome što sabor govori o »Crkvama« na Zapadu u množini ostavljajući tako otvorenim odgovor na pitanje tko su »Crkve« a tko samo »crkvene zajednice« na tom Zapadu dok *Dominus Iesus*, prema ovim kritičarima, spominje samo crkvene zajednice na tom istom Zapadu. Međutim, ova kritika mi se čini pretjeranom osim u mjeri što je istina da se ne spominje pojam »Crkve na Zapadu«. Naime, ovi kritičari prešućuju da se ne spominje ni termin »Crkve na Istoku«, ni »Crkve na Zapadu« ni »crkvene zajednice na Zapadu«, već samo »Crkve« i »crkvene zajednice« bez ikakve dodatne specifikacije. Zapravo, nakana Izjave nije bila taksativno nabranje na jednoj strani Crkava a na drugoj crkvenih zajednica već postavljanje teološkoga kriterija crkvenosti bilo koje kršćanske zajednice, zapadne ili istočne posvema je nevažno. I još nešto, Izjava ne tvrdi da »Crkve na Zapadu« nisu Crkve *sensu proprio* već da to nisu samo one zajednice kršćana koje nemaju valjano biskupstvo i euharistiju, apstrahirajući od toga gdje se nalaze. To opet nikako ne znači da one nisu Crkve u nekom svome smislu koji nije katolički. Ustvari, čini se da je ova kritika proizašla iz nesporazuma jer *Unitatis redintegratio*, iako u spomenutom poglavlju zaista koristi izraz »Crkve i crkvene zajednice na Zapadu«, u spomenutom 22. broju uopće ne koristi izraz »Crkva« već samo »crkvena zajednica« i samo za njih tvrdi: »Zacijelo, od nas rastavljene crkvene zajednice nemaju s nama punog zajedništva što proistječe iz krsta, i mi vjerujemo da one, naročito zbog nedostatka reda, nisu ušćevale izvornu i cjelovitu suštinu euharistijskog misterija.« – Dakle, ono *sensu proprio non sunt Ecclesiae* opet je stvar načina kazivanja.

Iste je naravi i šesta primjedba. Radi se o odlomku u kojemu Izjava naglašava da nekatoličke Crkve i crkvene zajednice, u kojima postoje elementi posvećenja i istine, »još uvijek«⁸⁵ nisu u punom jedinstvu s Katoličkom Crkvom« (DI, 16). Naime, ovo »još uvijek« zvuči drukčije od saborskoga načina kazivanja koji činjenice odvojenosti i nesjedinjenosti konstatira i poziva na poduzimanje brojnih pokušaja »molitvom, riječju i djelom da se postigne ona punina jedinstva koju Isus Krist hoće« (UR, 4).

I na kraju, podsjećam na mišljenje kardinala Waltera Kaspera o *Dominus Iesus*. Ponajviše stoga što je njegovo mišljenje, naročito u masmedijima, bilo krivo prikazano. A on je već 15. rujna 2000., žaleći ako su se kršćani drugih konfesija uvrijedili, napisao da je svakom poznavatelju problematike jasno već kod či-

⁸⁴ Usp. Peter NEUNER, *Kirchen un kirchliche Gemeinschaften*, str. 207-209.

⁸⁵ Kurziv je moj.

tanja četvrtoga poglavlja da Izjava ne donosi ništa bitno novoga već da poentiranim jezikom podsjeća na samo *neka* poznata učenja Drugoga vatikanskoga sabora a da temeljni problem svih kritičkih reakcija na Izjavu vidi kao problem jezika i komunikacije jer se razina jezika Izjave razlikuje od svakodnevnoga i novinarskoga jezika kao i od propovjedničkoga i katehetskoga jezika tako da su krivo razumijevanje ili nerazumljivost bili gotovo neizbježni.⁸⁶ Podsjeća također da Izjava ne donosi sveukupan nauk Katoličke Crkve o ekumenizmu te da je ispravan jedino onaj stav koji ovu Izjavu Kongregacije za nauk vjere čita i razumije u kontekstu dosadašnjih dokumenata crkvenoga učiteljstva o ekumenizmu te u kontekstu dosadašnje ekumenske prakse i ekumenskoga dijaloga.⁸⁷

4.2. Nedosljednost kritičara

Da bi se nizanje i objašnjenje uzroka različitih reakcija na Izjavu *Dominus Iesus* što više približilo objektivnoj istini, ovdje bi, uz probleme jezika i komunikacije koje uočava Walter Kasper, trebalo dodati još sve razloge Heinza Rüeeggera s tim da, pored svih nabrojanih razloga, nikako ne treba previdjeti ni postojanje kategorije »profesionalnih kritičara« Katoličke Crkve što malo tko spominje a zbog čega se svim kritičarima Izjave Kongregacije za nauk vjere dogodila velika nedosljednost.

Naime, kao na dokaz da je to zaista tako, ovdje podsjećam da je Ruska pravoslavna Crkva 14. kolovoza 2000., tj. dvadeset dana prije objavljivanja *Dominus Iesus*, javnosti predstavila svoj dokument s naslovom »Temeljna načela o odnosima Ruske pravoslavne Crkve s onima koji vjeruju drukčije«. Ustvari, od

⁸⁶ Walter KASPER je 15. rujna 2000. održao »Einführung zu dem Pressegespräch« u Freisingu. u povodu jedne svečanosti »Renovabisa«, koji je posvetio upravo Izjavi *Dominus Iesus* i gdje je kazao: »Jedem Kenner der Materie ist bei der Lektüre sofort klar, daß dieses Kapitel *nichts grundsätzlich Neues* sagt, sondern in einer poentierten Sprache an *einige* bekannte Lehren des II. Vatikanischen Konzils erinnert. Es handelt sich jedoch nicht um eine umfassende Darlegung katholischen Auffassung zu den Fragen der Ökumene.« Odnosno: »Das Grundproblem bei der weithin kritischen Reaktion auf die Erklärung scheint mir ein *Sprach- und Kommunikationsproblem* zu sein. Die Sparchebene der Erklärung ist von der Alltagssprache und der journalistischen Sprache, auch von der in der normalen Verkündigung und Katechese gebrauchten Sprache verschieden, sodaß Mißverständnisse oder gar Unverständnis fast unvermeidlich war.« – Ovaj Kasperov tekst spominje i Jürgen WERBICK, »Der Anspruch auf »Vollständigkeit« als anti-relativistische Abwehrstrategie«, u: Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«, str. 138 i 141. No, nije mi poznato je li negdje objavljen. Međutim, biskup iz Hildesheima Josef Homeyer razaslao ga je 18. rujna 2000., zajedno sa svojim popratnim pismom i izjavom kardinala Lehmana, svim župnicima svoje biskupije od kojih sam ga i dobio.

⁸⁷ Usp. kraći Kasperov osvrt na *Dominus Iesus* koji je izgovorio kao odgovor na pomalo provokativna pitanja novinara: »Da müsste ein Wunder geschehen«, u *Der Spiegel* (Hamburg) od 26. ožujka 2001., str. 64–68.

13. do 16. kolovoza te godine u Moskvi se održavala sinoda biskupa te Crkve, poznata kao »jubilejska sinoda«, na kojoj je usvojen i taj dokument. Radi se o spisu koji u mnogo čemu u metodološkom smislu vrlo slični na *Dominus Iesus* tim da za Pravoslavnu Crkvu na mnogo mjesta kaže ono što *Dominus Iesus* veli za Katoličku. Npr., da se ne dulji previše, jer već izlazimo iz okvira naše teme, tamo se već na početku čita: »Pravoslavna Crkva je prava Kristova Crkva.« Ponavlja se osnovno uvjerenje cijeloga pravoslavlja da Pravoslavna Crkva sebe ne smatra jednom konfesijom pored drugih, nego kao čuvaricom apostolske baštine i tradicije stare Crkve, nepodijeljene Crkve prvoga kršćanskoga tisućljeća. Ta apostolska baština vjere nije kroz povijest izgubljena. Tj. nije razdijeljena između različitih Crkava i konfesija tako da bi tek one sve zajedno činile Kristovu Crkvu koja, kad bi tako bilo, ne bi više bila stvarna nego samo idealna kategorija koju bi tek trebalo pronaći, već ta apostolska baština živi u Pravoslavnoj Crkvi.⁸⁸

Ono što je u najmanju ruku zanimljivo jest činjenica da je pojava ovoga ruskoga dokumenta gotovo posvema prešućena iako, samo iz druge pozicije, za Pravoslavnu Crkvu vrlo često kaže isto što i *Dominus Iesus* za Katoličku.

4.3. *Perspektive ekumenskoga dijaloga*

Da bi se odgovorilo zadaći ovoga podnaslova tako da se upusti u predviđanje budućih događaja, čovjek bi zaista morao biti vidovnjak. Međutim, sigurno je da je, kao što je napisao kardinal Lehmann, vrijeme udvornosti prošlo te da su i najteže teme konačno morale doći na red. To isto misli i protestantski biskup iz Berlina Wolfgang Huber.⁸⁹ No, ako je općenito suditi prema reakcijama koje su došle iz zapadnih Crkava i crkvenih zajednica, lako je uočiti da su one odreda bile zatečene realnošću kojom je *Dominus Iesus* pristupio problemu. No, kao što je napisao Heinz Rügger, jasne pozicije pregovarača uvijek su preduvjet svakoga ozbiljnoga uspjeha. Također i u ekumenskom dijalogu kojemu nitko od službenih predstavnika zapadnih kršćana u svojim reakcijama nije zatvorio vrata. Dapače, svi su izrazili nadu da će se traženje jedinstva među kršćanima iskreno nastaviti. A kad svi shvate da je Izjava, kao prilog iskrenom ekumenizmu, izrekla istinu i vjeru Katoličke Crkve o sebi i da će njezino verbalno oblikovanje te isti-

⁸⁸ Usp. Nikolaus THON, »Hüterin des apostolischen Erbes«. Die Stellungnahme des Russischen Orthodoxen Kirche zur Einheit der Christen, u: *KNA – ÖKI* (Bonn) 39/2000. (19. rujna 2000.), str. 11-19, citirano i prepričano mjesto na str. 12-13. – Tekst dokumenta Ruske pravoslavne Crkve donesen je u ovom članku djelomično doslovnim preuzimanjem velikih odlomaka a objavljen je u njemačkom prijevodu u *Glaube in der 2. Welt* (Zürich) 1/2001., str. 14-19.

⁸⁹ Usp. Wolfgang HUBER, »Ende oder Neubeginn der Ökumene?«, u: Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«, str. 282-285.

ne i forma komuniciranja u budućnosti biti poboljšavani, i najveći kritičari će shvatiti da je *Dominus Iesus* dokument rimskih realista koji govore u ime ustanova koje su davno položile ispit iz strpljivoga umijeća čekanja.⁹⁰

Što se pak tiče odnosa s Pravoslavljem, treba podsjetiti da je rad Međunarodne katoličko-pravoslavne teološke komisije već nekoliko godina u krizi. No, unatoč tome, pojedine pravoslavne Crkve se u svojim dokumentima otvoreno izjašnjavaju spremnima za ekumenski dijalog.⁹¹ Tako npr. Ruska pravoslavna crkva u već spomenutom dokumentu iz 2000. kaže da je: »Najvažniji cilj odnosa Pravoslavne Crkve s drukčije vjerujućima ponovna uspostava od Boga zapovjedenoga jedinstva kršćana.« To jedinstvo moguće je, kako se tamo kaže, samo u krilu jedne svete katoličke (tj. *katoličanske, soborne*) i apostolske Crkve uz uvjerenje da: »Ponovna uspostava kršćanskoga jedinstva u vjeri i ljubavi može doći samo odozgo kao dar svemogućega Boga« a nikako kao ljudsko djelo. Dijalog s Katoličkom Crkvom Ruska pravoslavna Crkva »također u budućnosti će temeljiti na onoj temeljnoj činjenici da se kod nje radi o Crkvi u kojoj je nasljedstvo apostolskoga posvećenja sačuvano. Istovremeno morat će se svakako uvažavati karakter razvitka vjerskog nauka i temelja kao što je etos rimokatoličke Crkve koji nerijetko predstavljaju prekid s tradicijom i duhovnim iskustvom stare Crkve.«⁹² Na istoj liniji je i Poruka patrijarhâ Pravoslavne Crkve sabranih u Carigradu o Božiću jubilarne 2000. godine.⁹³ Ipak, istina je da su odnosi Katoličke Crkve i Ruske pravoslavne Crkve u posljednje vrijeme vrlo opterećeni. S jedne strane, na području Rusije i Ukrajine postoje grkokatolici sa svojim biskupijama, čije postojanje Moskva ne prihvaća a Rim naravno brani. I s druge, nedavnu uspostavu nekoliko novih biskupija za katolike rimskoga obreda u tim istim krajevima Moskva vidi nezakonit i neprihvatljiv ulazak Rimokatoličke Crkve na nje-

⁹⁰ Usp. Ingolf U. DALFERTH, »Römische Realisten oder die Kunst zu warten«, u: Michael J. RAINER (Red.), »*Dominus Iesus*«, str. 221-228.

⁹¹ Usp. Walter KASPER, Stanje ekumenskog dijaloga između pravoslavnih Crkava i Rimokatoličke Crkve, u *Crkva u svijetu* (Split) 4/2000., str. 358-372.

⁹² Usp. Nikolaus THON, »Hüterin des apostolischen Erbes«, str. 15-17.

⁹³ Patrijarsi Pravoslavne crkve, među kojima i patrijarh Srpske pravoslavne Crkve, boravili su zajedno u Carigradu i Niceji od 23. do 27. prosinca 2000. odakle su u povodu 2000. godine kršćanstva izdali zajedničku poruku. Usp. Poruka mira. (Božić 2000. po Hristu), u *Pravoslav-lje* (Beograd) od 1. siječnja 2001., str. 2. – Temi jedinstva među kršćanima i ekumenskim nastojanjima posvećen je br. 6 ove Poruke gdje se, među ostalim, kaže: »Ne istražujući u ovom trenutku ili utvrđujući bilo čiju istorijsku odgovornost za ovaj rascep, pozivamo sve da kroz dijalog istine i ljubavi rade na jedinstvu verujućih u Hrista, ne žaleći truda i napora, 'istinujući u ljubavi' (Ef 4,15) i 'ne starajući se svako za svoje već za ono što je drugih' (Flp 2,4). Samo kroz dijalog, i to iskren i bez zadnjih namera, na osnovu zajedničkog i nepodeljenog predanja prvoga posle Hrista hiljadugodišta, izgradiće se toliko željeno i tako neophodno potrebno jedinstvo i postaće uverljiva naša propoved o ljubavi i zajedništvu u Hristu i savremenom svetu.«

zin kanonski teritorij te samim time kao neku vrstu provokacije.⁹⁴ – Ovo je teško shvatljivo, ali je istinito. Ovakvo stanovište ruskoga pravoslavlja prema uspostavi katoličkih biskupija na »njezinu« području posebice je neshvatljivo i zaista nelogično nakon što je ta ista Crkva tijekom 20. st. na mnogo strana po Zapadu, tj. na teritoriju koji nije povijesno njezin, ustanovila vlastite biskupije.

I na kraju, treba se vratiti u bliže krajeve i ovom istom pitanju u našoj svakodnevici. Među teolozima unutar srpskoga pravoslavlja, ali i općenito u toj Crkvi, pored rjeđih iskrenih pobornika ekumenizma,⁹⁵ uvijek je jača bila struja tzv. »justinovaca«⁹⁶ koja tradicionalno razlikuje tri vrste ekumenizma:⁹⁷ protestantski (ženevski), katolički (rimski, rimocentrični) i pravoslavni⁹⁸ čiji zastupnici imaju veliko nepovjerenje prema ekumenskom pokretu. Takav odnos snaga vlada otprilike i danas.⁹⁹ A da su »justinovci« još uvijek vrlo snažni dokazuje ponovno tiskanje u novije vrijeme starih tekstova, za čije ideje se na mnogo strana mislilo da pripadaju prošlosti, kao i pisanje i tiskanje novih koji preuzimaju i zastupaju iste ideje a koji se pojavljuju kod različitih izdavača od Gore Atosa do BiH.¹⁰⁰

⁹⁴ Usp. Walter KASPER, »Le radici teologiche del conflitto tra Mosca e Roma«, u: *La Civiltà cattolica* (Rim) 3642/2002., str. 531-541; Giovanni MARCHESI, »Istituzione delle quattro diocesi cattoliche nella Federazione Russa«, u: *La Civiltà Cattolica* 3643/2002., str. 59-68; Thomas BREMER, Ist die Lage völlig verfahren? Katholische und orthodoxe Kirche in Russland, u *Herder Korrespondenz* (Freiburg) 9/2002., str. 459-463; FILARET, Eine orthodoxe Stimme zum Konzept des »kanonischen Territoriums«, u: *Ost-West Europäische Perspektiven* (Freising) 4/2002., str. 294-300; Vsevolod CHAPLIN, »Handeln im Bewusstsein der Verantwortung vor Gott und den Menschen«, u: *Ost-West Europäische Perspektiven* 4/2002., str. 301-313.

⁹⁵ Usp. npr. Dimitrije DIMITRIJEVIĆ, Osvrt na Konstituciju o Crkvi, u AA. VV., *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, II., Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 1981., str. 976-990, osobito str. 987-990; Blagota GARDASHEVIĆ, »Die Gültigkeit der römisch-katholischen Sakramente bei den Orthodoxen«, u: Ernst Chr. SUTTNER, *Taufe un Firmung. Zweites Regensburger Ökumenisches Symposium*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1971., str. 125-140.

⁹⁶ Usp. Benedikt JERONIMOV, »Pravoslavna Crkva i ekumenizam«, u: *Obnovljeni život* (Zagreb) 1/1995., str. 93-116.

⁹⁷ Nešto slično tvrdi i Dimitrije M. KALEZIĆ, Odnos Srpske pravoslavne Crkve prema ekumenizmu, u *Vrhbosnensia* (Sarajevo) 2/2000., str. 227.

⁹⁸ Usp. npr. Atanasije JEVTIĆ, »Pravoslavlje i ekumenizam«, u: *Vesnik* (Beograd) 634/1976., str. 4; *Isti*, Pravoslavni ekumenizam, u *Vidoslov* (Tvrdoš/Trebinje) 13/1998., str. 48-56.

⁹⁹ Usp. npr. ilustrativan članak koji na svoj način reflektira ovu problematiku: SKRUŠENI MONAH TADIJA, »Pravoslavlje i Vatikan. Kuda ide SPC«, u: *Pogledi* (Kragujevac) 1/2003., str. 24-27.

¹⁰⁰ Usp. npr. Justin POPOVIĆ, *Pravoslavna Crkva i ekumenizam*, Manastir Hilandar, Sveta Gora Atonska 1995.2, (prvo izdanje, Solun 1974.); Serafim ALEKSIEV–Sergej JAZADŽIEV, *Pravoslavlje i ekumenizam. Zašto pravoslavni hrišćanin ne može biti ekumenista*, Oktoih, Podgorica 1997.; Sava JANJIĆ, *Ekumenizam i vreme apostazije*, Eparhija raškoprizrenska, Prizren 1995.; Slavko MAKSIMOVIĆ–Zoran MILOŠEVIĆ, *Iskušenja pravoslavlja u Bosni i*

Polozicije protivnika ekumenizma nesumnjivo su ojačala događanja i tragedije tijekom posljednjega rata. Međutim, neki događaji, kao npr. prošlogodišnji posjet kardinala Waltera Kaspera Srpskoj pravoslavnoj Crkvi,¹⁰¹ kao i neki drugi susreti visokih srpskih i hrvatskih katoličkih i pravoslavnih dostojanstvenika te redovite godišnje razmjene delegacija na najvišoj razini između Svete Stolice i ekumenske patrijaršije u Carigradu,¹⁰² daju naslutiti da na obje strane i dalje postoje otvorena vrata. Međutim, osnovna pretpostavka ozbiljnoga ekumenskoga susretanja, pa i teološkoga raspravljanja, osobito u našim krajevima, je prethodna uspostava povjerenja među katolicima i pravoslavicima.¹⁰³

Zaključak

Dominus Iesus je, dakle, podsjetio zaboravne na katolički nauk o jedincastosti i spasenjskoj univerzalnosti Isusa Krista i Crkve.

Nekima se to nije svidjelo pa su prigovorili što se Izjava uopće pojavila. Takav stav im ne možemo nikako odobriti. I ne samo zbog načela pluralizma za čije se vrednote sami zalažu.

Drugi su kazali da neke formulacije nisu najsretnije pogođene. Tim kritičarima se u ovom članku dijelom daje za pravo, ali s napomenom da jedva da postoji neki dokument, pa i crkveni, zbog kojega se netko nije osjetio na neki način pogođen i čije formulacije barem djelomično nisu osporavane i umjesto njih predlagane bolje. Nerijetko s pravom!

Zajedno s kardinalom Kasperom, pisac ovoga članka smatra da Izjava upozorava na »lažni i utopistički ekumenski entuzijazam koji preskače razlike koje nažalost još uvijek postoje među konfesijama«. ¹⁰⁴ Tako nije moglo ići dalje jer bi takav način vođenja ekumenizma donosio samo razočaranja. Stoga, pojava Izjave ne znači zatvaranje vrata ozbiljnom ekumenskom dijalogu. Dapače! Nasuprot takvim primjedbama, sama Izjava izvlači tlo ispod nogu svakom obliku trijumfalizma i monopola na spasenje time što tvrdi da su i druge Crkve i crkvene zajednice po Duhu Kristovu sredstva spasenja te da je kršćanska rastavljenost rana za katoličku Crkvu.

Hercegovini, Srpska pravoslavna crkvena opština Brčko, Brčko 2000.

¹⁰¹ Kardinal Kasper je, boraveći u Srbiji, dao više intervjua srpskom tisku koji je njegov dolazak popratio sustegnutim simpatijama. Usp. npr. Mirjana KUBUROVIĆ, »Novi hrišćanski korak«, u: *Politika* (Beograd) od 12. svibnja 2002., str. 6; Luka MIČETA, »Koren nije dovoljan«, u: *NIN* (Beograd) od 16. svibnja 2002., str. 24–25. – Oba intervjua su vrlo ukusno grafički opremljeni s po jednom biranom Kasperovom fotografijom.

¹⁰² Usp. rr, Papa za novi katoličko-pravoslavni dijalog, u *Glas koncila* (Zagreb) 50/2002., str. 5.

¹⁰³ Usp. Tomo VUKŠIĆ, »Izgradnja međusobnoga povjerenja među katolicima i pravoslavicima nema kršćansku alternativu«, u: *Vrhbosnensia* (Sarajevo), 2/1999., str. 273–283.

¹⁰⁴ Walter KASPER, *Einführung zu dem Pressegespräch*, str. 2.

Tako Kasper! A kad Izjava tvrdi da crkvene zajednice, koje nisu sačuvala cjelovitost apostolskoga nasljedstva i euharistije, *sensu proprio Ecclesiae non sunt*, to znači, nastavlja Kasper, »ne u smislu Katoličke Crkve i njezina razumijevanja crkvenosti. Tko to želi osporiti? Jer ni same Crkve, proizašle iz Reformacije, ne razumiju sebe *niti se svjesno žele shvaćati u smislu Katoličke Crkve*. Prije svega Petrovu službu i apostolsko nasljedstvo biskupa, koji su za Katoličku Crkvu konstitutivni, oni odbacuju. I pored temeljnoga zajedništva između njih i nas, iz katoličke perspektive njima nedostaje nešto što je nama bitno. Kazivanje toga ne čini njima nikakvu nepravdu, nego uzima te crkvene zajednice još više kao one koje ozbiljno *hoće na svoj način biti Crkva*«. ¹⁰⁵

Temelji budućega ekumenskoga rada za katolike su i dalje dokumenti Drugoga vatikanskoga sabora. Prije svih drugih Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* i Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*. Zatim *Ekumenski direktorij* iz 1993. i enciklika pape Ivana Pavla II. *Ut unum sint* iz 1995. Po njima je Katolička Crkva započela ekumenski dijalog, promicala ga i utvrđivala. *Dominus Iesus* ništa od njihova nauka nije povukao već ga je samo ponovio. Stoga su svi ti spisi crkvenoga učiteljstva za Katoličku Crkvu *dokumenti nade*.

Summary

THEOLOGICAL PLURALISM AND ECUMENISM AFTER DOMINUS IESUS

The Congregation for the Doctrine of the Faith published Declaration on the unicity and salvific universality of Jesus Christ and the Church Dominus Iesus, in Jubilee year, August 6, 2000. It was signed by Cardinal Joseph Ratzinger, but John Paul II earlier »with sure knowledge and by his apostolic authority, ratified and confirmed this Declaration, ... and ordered its publication.«

This Declaration, as soon as it appeared, caused many reactions throughout the world: Catholics, non-catholic Christians and official representatives of their communities (Anglicans, Protestants, Orthodoxes, Oldcatholics) and even some nonchristians. Some reactions were very studious, some less serious. The contents of the Declaration was accepted by some as a sign of continuity of the Catholic doctrine. Even some Protestant theologians (Heinz Ruediger) were very realistic. However, on the other hand, some of the comments, particularly by theologians and representatives of Protestant communities, were negative: often very tumultuous, sometimes emotively exaggerated and journalistically superficial. Protestants in Republic of Croatia reacted to the Declaration saying it is a »cold shower« to many ecumenical endeavors after the Second Vatican Coun-

¹⁰⁵ Walter KASPER, *Einführung zu dem Pressegespräch*, str. 2.

cil inviting the Catholic Church in Croatia to keep a distance from the Declaration. Some in Serbian Orthodoxy called the Declaration an expression of romancentric ecumenism that always meant union. Croatian Catholic theologians accepted it positively, with no major remarks.

For the most part the Declaration, on theological level, deals with religious pluralism and less with ecumenism. However, most of the polemic was caused by this smaller part of the Declaration: Chapter IV (numbers 16 and 17) under the title »Unicity and Unity of the Church«. Namely, avalanche of attacks were caused by the repeated doctrine of the Second Vatican Council (Lumen gentium, 8) that the Catholic Church »governed by the Successor of Peter and by the Bishops in communion with him« is subsistence of the Church founded by Christ, while in other Churches and communities, though they have defects, many elements of sanctification and truth can be found. In accordance with that doctrine, it is said too that: »the ecclesial communities which have not preserved the valid Episcopate and the genuine and integral substance of the Eucharistic mystery, are not Churches in the proper sense«, unlike true Churches with the valid Episcopate and the Eucharistic mystery (17).

In October 1, 2000., John Paul II, foreseeing that kind of unfolding events, defended the Declaration saying that »this Declaration is in my heart«. Confirming the possibility of salvation for non-Christians, the Pope reminds, along with the Declaration, that God gives salvific grace in ways known to Him. In regard to noncatholic Christians and the future of dialogue, the Pope says: »The Document enlightens the essential christian contents which do not hinder dialogue but reveals its foundations, because dialogue without foundations would become an empty eloquence. [...] When the Document, along with the Second Vatican Council, asserts that 'the single Church of Christ subsists in the Catholic Church', there is no intention to express less respect for other Churches and ecclesial communities«, although separated, they have precious salvific elements. In hope that the Declaration will accomplish and fulfill its role of clarification and opening, the Pope reminds that the Document expresses, once again, the same ecumenical difficulty that was in the essence of his Encyclical Letter Ut unum sint.

This article, which deals with the question and place of theological pluralism and ecumenism after Dominus Iesus, is divided in four parts. The first is about the appearance and many reactions regarding the Declaration. The second part discusses the causes, intentions and contents of the Declaration. The next theme is on pluralism in the context of salvific elements in other Christian communities. The fourth part deals with the differences in the formulations of the Declaration in relation to the documents of Second Vatican Council, and the perspectives of ecumenical dialogue after the Declaration Dominus Iesus.

Finally, although modus loquendi of the Declaration, in some places, could have been different, the prevailing conviction is that the Declaration and the Pope wanted to warn: Ecumenism is a job for theological realists.

Key words: *Dominus Iesus, theological pluralism, religious pluralism, ecumenism.*